

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Philip Sernulf Lindeberg

Principen om att förorenaren betalar

En studie av principens genomslagskraft i reglerna om
efterbehandling och företagsförvärv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Niklas Selberg

Termin: VT23

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förord	5
Förkortningar	6
1 Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	10
1.5 Disposition	10
2 PPP och Företagsförvärv	12
2.1 Polluter Pays Principle	12
2.1.1 Generellt om PPP.....	12
2.1.2 I svensk rätt.....	12
2.1.3 PPP i EU.....	13
2.2 Aktieförvärv	14
2.3 Inkråmsförvärv	14
2.4 Fusion	15
2.5 Sammanfattning	16
3 Avhjälpandeansvaret enligt 10 kap MB	17
3.1 Föroreningsskada respektive allvarlig miljöskada	17
3.1.1 Föroreningsskada.....	17
3.2 Definition av begreppet verksamhetsutövare	18
3.2.1 Ansvarsgenombrott på miljörettens område.....	20
3.3 Vad det innebär att vara ansvarig för efterbehandling	22
3.4 När fler än en är att anse som ansvarig	24
3.5 Sammanfattning	26
4 Avhjälpandeansvaret i svensk rättspraxis	28
4.1 Vad utgör förorenat område?	28
4.1.1 MÖD 2010:10.....	28
4.1.2 MÖD 2010:11.....	28
4.2 Skälighetsbedömning	29
4.2.1 MÖD 2010:24.....	29
4.2.2 MÖD 2010:31.....	30
4.2.3 MÖD 2010:45.....	30
4.3 Inkråmsförvärv	31

4.3.1	MÖD 2003:127	31
4.3.2	MÖD 2011:24	31
4.3.3	MÖD M 3001–12.....	32
4.3.4	MÖD 2022:2	32
4.4	Fusion.....	33
4.4.1	MÖD M 1189–17.....	33
4.4.2	MÖD 2006:36	34
4.4.3	MÖD 2022:10	34
4.5	Sammanfattning	35
5	Möjligheten att avtala om efterbehandlingsansvar	37
5.1	Generellt om friskrivningsklausuler	37
5.2	Civilrättsliga avtal och dess tolkning.....	38
5.3	Praxis från Mark- och miljööverdomstolen.....	39
5.3.1	MÖD 2012:59	39
5.3.2	MÖD 2019:3	41
5.3.3	MÖD 2021:28	42
5.4	Sammanfattning	43
6	Analys och slutsatser	45
6.1	Tolkning av principen om att förorenaren betalar	45
6.2	Genomslaget av PPP i 10 kap MB.....	46
6.3	Skillnader sett till förvärvstyp.....	50
6.4	Påverkan av civilrättsliga avtal.....	51
6.5	Slutsatser	53
	Källförteckning.....	54
	Rättsfallsförteckning	57

Summary

The regulations regarding remediation of polluted areas are found in the 10 chapter of the Swedish environmental code (Miljöbalk (1998:808)). The polluter pays principle is a central principle on which these regulations are based. One of the primary purposes with this principle is to ensure remediation of polluted areas without strain on the national budget. The primary liability lies with the so-called operator. The term “operator” is not defined by law, it has instead been up to the courts to develop a definition of this term. As a ground rule, the operator is the one that has an actual and legal possibility to intervene. This is a ground rule, but the concept of operator has not been so easily defined. The circumstances in each case are of great importance. The concept of operator has been given a broad interpretation by the courts and cannot be limited to the one with actual and legal possibility to intervene.

Even one who can't be regarded as operator may be liable for remediation of a polluted area. This is not common but can happen according to the extended interpretation of the term “operator”. The Swedish environmental code does not have a regulation about piercing the corporate veil. Guidance for this situation can be gathered from the case MÖD 2013:28 from the Land and Environment Court of Appeal. This case consisted of a parent company that was seen as responsible for pollution caused by a subsidiary company. Responsibility for the pollution caused by the subsidiary came from the extended interpretation of “operator”, and not piercing the corporate veil in this case. Regarding if piercing the corporate veil is available in other situations is unclear at this moment.

This essay takes regard to different types of business acquisitions, these are the following: Share acquisition, asset acquisitions and mergers. The way share acquisitions and mergers affect the liability regarding remediation is quite clear. The liability is connected to the legal entity and is not affected by changes in the ownership. Regarding asset acquisitions the situation is not as clear. The one who makes an asset acquisition is liable for remediation based on certain conditions. One of these conditions consists of whether the operation is alike the former operation to a certain degree. The other condition is whether there is a connection regarding the operators. The circumstances in each case are of great importance for this assessment.

There is no regulation in the 10 chapter of the Swedish environmental code that excludes the possibility of two or more operators being responsible for the same pollution. There are instead regulations for this exact situation. The case can either be that multiple operators conducted an operation during different time periods, or different operations may have been conducted at the same time and contributed to the same pollution. If either of these situations is the case, there is a joint and several liability among the liable operators,

according to 10 chapter 6 § of the Swedish environmental code. The joint and several liability applies to the extent the operator's responsibility is not limited by 10 chapter 4 § of the Swedish environmental code. The relationship between these two regulations is complicated and has been shown to be different to interpret. There are two main interpretations of the relationship between these regulations. One of these has more characteristics of administrative law and does not take an operator's limited liability into consideration. According to this interpretation, one of the liable operators can be imposed to pay for the remediation of the entire polluted area. The other interpretation has the character of tort law. According to this interpretation the operator can only be imposed to pay for their own share of the pollution. The interpretation characterised by administrative law has been favoured by the literature on the area. However, the tort law interpretation has been applied by the court in MÖD 2014:2. This gives reason to believe that this is the correct interpretation.

In the event that one operator has paid for remediation of a pollution caused by two or more operators, the operator that paid can claim compensation from the other operator's through right of recourse. The distribution of liability is done based on what is reasonable in regard to the extent each operator contributed to the pollution, and the circumstances in general. Since MÖD 2012:59, the circumstances in general includes civil law agreements. In this way, the civil law agreements may affect the public law assessment in the 10 chapter of the Swedish environmental code. For this to be taken into account, the clause regarding liability distribution must specifically target remediation liability. If the clause is too general, the court will not take it into account. In MÖD 2012:59, the clause was not specifically targeting remediation responsibility and was not taken into account by the court. In a later case, MÖD 2019:3, there was a clause in a civil law contract that specifically targeted responsibility regarding remediation. This clause was taken into account by the court and decided the outcome of the case. From this can be seen that it is possible for a civil law contract to affect the distribution of liability according to public law.

The Polluter Pays Principle is expressed through the regulations regarding remediation in the 10 chapter of the Swedish environmental code. The applications of these rules do not undermine the purpose with these regulations, that remediation shall take place without strain on the national budget. The method of acquisition does not affect the application of PPP. The rules are different between asset acquisitions/mergers and asset acquisitions, but PPP is expressed for all the types of acquisitions. With regards to the purpose of the principle, the fact that civil law contracts may affect the liability distribution according to public law does not undermine the principle.

Sammanfattning

Reglerna som avser efterbehandling av förorenade områden finns i 10 kap miljöbalken (1998:808). Principen om att förorenaren betalar är en central princip som ligger bakom utformningen av dessa regler. Ett av principens syften är att säkerställa efterbehandling av förorenade områden utan att statsbudgeten belastas. Av 10 kap MB framgår att den som är primärt ansvarig för att avhjälpande sker är verksamhetsutövaren. Begreppet ”verksamhetsutövare” definieras inte närmare i den svenska miljörettslagstiftningen. Uppdraget att utarbeta en definition av begreppet har överlämnats åt rättstillämpningen. Av MÖD har begreppet definierats som ”den som har faktisk och rättslig möjlighet att ingripa”. Dock är detta så centrala begrepp inte särskilt enkelt att definiera. Omständigheterna i det enskilda fallet spelar stor roll för bedömningen, och även om ovanstående definition är en utgångspunkt, har den en begränsad räckvidd. Begreppet har i praxis givits en bred tolkning och kan inte begränsas till den som har faktisk och rättslig möjlighet att ingripa.

Även den som inte är att anse som verksamhetsutövare kan bli ansvarig för efterbehandling. Detta är ovanligt men kan ske till följd av den utökade tolkningen av verksamhetsutövarbegreppet i MÖD 2013:28. Den svenska miljöretten innehåller ingen generell bestämmelse om ansvarsgenombrott. Vägledning får istället hämtas från MÖD 2013:28 där MÖD kom fram till det bästa sättet att tackla detta problem var en utökning av begreppet verksamhetsutövare. Fallet rörde ett dotterbolag som hade orsakat föroreningar, och ett moderbolag som ansågs skyldigt att vidta efterbehandlingsåtgärder för detta. Huruvida ansvarsgenombrott kan förekomma i andra situationer får än så länge anses oklart.

Uppsatsen tar upp olika typer av företagsförvärv, aktieförvärv, inkråmsförvärv samt fusion. Hur ansvaret påverkas av aktieförvärv och fusion är simpelt, ansvaret är kopplat till den juridiska personen och påverkas inte av ändrade ägarförhållanden för den juridiska personen. Vid inkråmsförvärv är det svårare att avgöra vad som gäller för efterbehandlingsansvar. Den som övertar inkråm från en verksamhet kan under vissa förutsättningar ta över efterbehandlingsansvaret. Vid denna prövning undersöks om det föreligger en form av identitet mellan verksamheterna, om verksamheten är så lik den tidigare verksamheten att den kan anses som samma verksamhet. Vidare görs även en prövning av samband mellan verksamhetsutövarna. Omständigheterna i det enskilda fallet är av stor betydelse för huruvida förvärvaren anses ansvarig för efterbehandling.

Det finns ingen bestämmelse i 10 kap MB som utesluter att två eller fler är ansvariga för samma förorening. Tvärtom finns det bestämmelser som tar sikte på just en sådan situation. Det kan antingen vara så att flera verksamhetsutövare bedrivit verksamhet på en fastighet under olika perioder, eller så kan olika verksamheter bedrivits samtidigt som bidragit till samma

förening. I dessa fall är det ett solidariskt ansvar som gäller mellan verksamhetsutövarna, vilket framgår av 10 kap 6 § MB. Det solidariska ansvaret gäller i den mån 10 kap 4 § MB inte begränsar ansvaret. Förhållandet mellan dessa två bestämmelser har visat sig vara svårtolkat. Det finns gällande detta förhållande två framstående tolkningar. En av dessa tolkningar är av förvaltningsrättslig karaktär och enligt den tas ingen hänsyn till att en verksamhetsutövars ansvar kan vara begränsat. Verksamhetsutövaren kan då föreläggas att avhjälpa hela föreningsskadan. Den andra tolkningen av förhållandet mellan bestämmelserna är av mer skadeståndsrättslig karaktär. Enligt denna tolkning kan en verksamhetsutövare inte utkrävas på mer än sin del av ansvaret för föreningsskadan. Den förvaltningsrättsliga tolkningen har förespråkats i doktrin på området. I MÖD 2014:2 tillämpades däremot den skadeståndsrättsliga tolkningen, vilket ger stöd åt att det är den skadeståndsrättsliga tolkningen som ska gälla.

I det fall en verksamhetsutövare stått för avhjälpande av en förening som flera verksamhetsutövare bidragit till kan denne via regresstalan söka ersättning från övriga verksamhetsutövare. Fördelningen av ansvaret sker utifrån vad som är skäligt med hänsyn till vilken omfattning varje verksamhetsutövare medverkat till miljöskadan, samt omständigheterna i övrigt, vilket framgår av 10 kap 6 § 2 st MB. Till omständigheterna i övrigt hör sedan MÖD 2012:59 även civilrättsliga avtal mellan parterna. Just i det fallet fick avtalet inte betydelse, men MÖD utslöt inte heller att civilrättsliga avtal kan påverka fördelningen. Kraven för att ta hänsyn till civilrättsliga avtal vid denna bedömning är att klausulen tydligt måste ta sikte på fördelning av avhjälpandeansvaret. Det räcker inte med en generell ansvarsbegränsande klausul. MÖD 2019:3 är ett rättsfall där förekomsten av en ansvarsbegränsande klausul beaktades vid ansvarsfördelningen. Det är således möjligt att påverka den offentlighetsrättsliga ansvarsfördelningen med hjälp av ett civilrättsligt avtal.

Principen om att föreningen betalar kommer till uttryck i reglerna om efterbehandling i 10 kap MB. Tillämpningen av dessa regler underminerar inte syftet med dessa regler, vilket är att efterbehandling ska ske utan belastning på statsbudgeten. Hanteringen av efterbehandlingsansvaret vid olika typer av företagsförvärv skiljer sig mellan inkråmsförvärv och de andra förvärvstyperna. Principen om att föreningen betalar kommer dock till uttryck oberoende av vilken typ av förvärv som används. Med tanke på principens syfte undermineras principen inte heller av att civilrättsliga avtal kan påverka ansvarsfördelningen enligt 10 kap 6 § MB.

Förord

Då var det dags att säga farväl till juristprogrammet i Lund. Det är med glädje jag ser tillbaka på de minnen som skapats under dessa 4,5 år. Det är många som förtjänar ett stort tack för de fina minnen jag tar med mig från dessa år. Det är såklart vissa av som har gjort sig extra förtjänta av ett tack.

Kära bunkergrabbar, ni vet vilka ni är. Ända sedan vår andra termin har vi hållit ihop och tagit oss igenom det mesta tillsammans. Nu går vår studietid tillsammans mot sitt slut men det gör inte den fina vänskap vi format. Tack för att ni har delat dessa år med mig, det hade inte varit detsamma utan er.

Ett stort tack till mina föräldrar för att ni finns där med stöttning och positivitet när det behövs.

Lund i maj 2023,

Philip Sernulf Lindeberg

Förkortningar

Art.	Artikel
EU	Europeiska unionen
FEUF	Fördraget in Europeiska unionens funktionssätt
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
Införandelagen	Lag (1998:811) om införande av miljöbalken
Kap	Kapitel
MB	Miljöbalk (1998:808)
MÖD	Miljööverdomstolen/Mark- och miljööverdomstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PPP	Principen om att förorenaren betalar
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RÅ	Regeringsrätten
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förorenade områden är ett utbrett fenomen i dagens samhälle. Åren 1999–2015 bedrevs kartläggning av potentiellt förorenade områden av Sveriges länsstyrelsen, på uppdrag av naturvårdsverket. Detta resulterade i 85 000 registrerade sådana områden, vilka varierar i riskklassificering 1–4, varav riskklass 1 utgörs av områdena med högst risk.¹

Av 10 kap 2 § miljöbalk (1998:808) framgår att den verksamhetsutövare som antingen bedrivit verksamhet eller vidtagit en åtgärd som orsakat eller bidragit till föroreningskada är ansvarig för att avhjälpa denna skada. Detta klingar väl med en av miljöbalkens viktigaste principer, nämligen den att förorenaren ska betala (PPP).² När det gäller reglerna om efterbehandlingsansvar är det uttryckligen sagt i förarbetena till Miljöbalken att det är just principen om att förorenaren betalar som ligger till grund för reglernas utformning. Att reglerna utformas efter denna princip syftar till att garantera efterbehandling av förorenade mark- och vattenområden utan bidrag från statsbudgeten.³

Även fastighetsägare kan åläggas ansvar för avhjälpande av en föroreningskada. Ansvar för fastighetsägare är dock subsidiärt i förhållande till verksamhetsutövarens ansvar, vilket framgår av lagtexten i 10 kap 3 § MB.

En inte helt ovanlig situation är att flera verksamhetsutövare gemensamt har bidragit till samma förorening. För att hantera dessa situationer måste man vända sig till 10 kap 6 § MB, som anger att ansvaret i dessa fall är solidariskt mellan verksamhetsutövarna. Av 2 st samma paragraf framgår att storleken på ansvaret för de olika verksamhetsutövarna avgörs efter en skälighetsbedömning, utifrån omfattningen av deras bidrag till föroreningen. Detsamma gäller enligt 10 kap 7 § MB för fastighetsägare, om fler än en sådan är att anse som ansvarig.

Något solidariskt ansvar mellan verksamhetsutövare och fastighetsägare föreligger däremot inte.⁴

Av 10 kap 8 § MB framgår att ansvar enligt 2–7 §§ i samma kapitel inte omfattas av reglerna i preskriptionslagen (1981:130). Ansvaret kan sträcka sig så långt bak som till en verksamhet vars faktiska drift fortsatt efter den 30 juni

¹ Se Naturvårdsverket ”Lägesbeskrivning av arbetet med förorenade områden 2022”.

² Se prop. 1997/98:45 s. 169.

³ Se prop. 1997/98:45 s. 359.

⁴ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (1 jan. 2022, version 21, JUNO) kommentaren till 10 kap. 3 §.

1969. Detta framgår av 8 § lag (1998:811) om införande av miljöbalken. Vad som menas med faktisk drift redogörs för vidare i uppsatsen.

10 kap 2 § MB innehåller ingen definition av begreppet verksamhetsutövare. Regeringen valde i stället att inte inkludera en definition av begreppet i Miljöbalken, utan valde att överlåta till rättspraxis att tolka begreppet verksamhetsutövare. En tolkning som växt fram i praxis är att den som faktiskt och rättsligt har möjlighet att ingripa är att anse som ansvarig verksamhetsutövare.⁵

Samtidigt som detta kan låta tämligen simpelt kan en rad problem uppkomma i relation till dessa regler, vilket redogörs för vidare i uppsatsen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att klarlägga och redogöra för principen om att förorenaren betalar (PPP) och hur denna princip kommer till uttryck inom den svenska miljörätten, sett till reglerna om efterbehandlingsansvar i 10 kap MB. Denna utredning sker utifrån ett perspektiv av företagsförvärv och sätts i kontext med vad som gäller för efterbehandlingsansvar i samband med överlåtelser av bolag och verksamheter. I samband med företagsöverlåtelser kan parterna sluta civilrättsliga avtal. Uppsatsen syftar med bakgrund av detta även till att klarlägga i vilka situationer klausuler i civilrättsliga avtal kan påverka den offentlighetsrättsliga bedömningen av det solidariska ansvaret enligt 10 kap 6 § MB.

Syftet besvaras med hjälp av följande frågeställningar:

- Hur ska principen om att förorenaren betalar tolkas?
- Har principen om att förorenaren betalar fått genomslag i reglerna om efterbehandling i 10 kap MB och dessa reglers tillämpning?
- Om det sker ett företagsförvärv, skiljer sig genomslaget av principen om att förorenaren betalar beroende på vilken typ av företagsförvärv som används?
- Kan civilrättsliga avtal ha inverkan på den offentlighetsrättsliga fördelningen av efterbehandlingsansvaret och i så fall, hur påverkar dessa avtal genomslaget av principen om att förorenaren betalar?

1.3 Metod och material

I detta arbete används den rättsdogmatiska metoden. Vad rättsdogmatisk metod är för något är inte helt okomplicerat att beskriva. Denna metod går ut på

⁵ Bengtsson m.fl. Miljöbalken (1 jan. 2022, version 21, JUNO) kommentaren till 10 kap. 2 §.

att använda allmänt accepterade rättskällor. Med allmänt accepterade rättskällor menas källor som lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten samt juridisk litteratur, exempelvis uppsatser och annan doktrin.⁶ Dessa används för att besvara de frågeställningar som har ställts i denna uppsats. Arbetet ämnar undersöka och redogöra för hur rättsläget ser ut. När rättsläget är klarlagt sker en kritisk analys av det som framkommit i uppsatsens undersökningsdel. En inriktning av rättsdogmatiken är kritiskt inriktad rättsdogmatik. Detta är en viktig del av rättsdogmatiken som inte enbart syftar till att redogöra för rättsläget, men också kritisera det som framkommit i syfte att utveckla rätten till något bättre.⁷

Den argumentation som används i uppsatsen är av både de lege lata karaktär och de lege ferenda karaktär. De lege lata argumentation går ut på att beskriva rättsläget som det är. Detta skiljer sig från de lege ferenda, vilket är en argumentation som går ut på att hitta lösningar på olösta problem.⁸

För att uppnå bäst resultat kräver denna uppsats användning av en rad olika källor. Mycket av rättsutvecklingen av reglerna i 10 kap MB har överlämnats åt praxis. Detta medför att en genomgående analys av rättspraxis från miljödomstolarna men även Högsta domstolen krävs för att på ett fullgott sätt besvara frågeställningarna som används.

För att skapa en förståelse för reglerna i miljöbalkens 10 kap krävs framförallt en analys av lagtext i kombination med doktrin och praxis. Dessa komponenter skapar tillsammans en tydligare bild av hur rättsläget ser ut.

Många delar av uppsatsen behandlas inte uttryckligen i lagtext. Till dessa hör principen om att förorenaren betalar, hur civilrättsliga avtal fungerar i samband med efterbehandlingsansvar och vad som gäller för de olika typerna av förvärv. För att på ett tillfredsställande sätt kunna redogöra för dessa delar av uppsatsen krävs användande av en kombination av olika källor. Dessa delar kräver användning av främst doktrin, men även förarbeten till relevanta lagar, rättsfall och material från myndigheter. Hur civilrättsliga avtal kan påverka efterbehandlingsansvar är inte välomskrivet i den doktrin som finns på miljörettens område, och inte heller på avtalsrättens område. För att kunna besvara frågeställningen i den delen krävs därför analys av avtalsrätt i kombination med den fåtaliga praxis som finns från MÖD. Inte heller är vilket genomslag principen om att förorenaren betalar har haft i praktiken välomskrivet i den svenska doktrinen. Således krävs i denna del av arbetet en analys av förarbeten, lagtext och praxis för att utreda principens bakomliggande syften, hur dessa formuleras i lagtext samt hur de appliceras i praktiken.

⁶ Se Kleineman (2018) s. 21.

⁷ Se Kleineman (2018) s. 35 f.

⁸ Se Kleineman (2018) s. 36.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen tar sikte på principen om att förorenaren betalar och hur denna princip fungerar ihop med efterbehandlingsansvar vid företagsförvärv och 10 kap MB i övrigt. Med anledning av att arbetet fokuserar på förvärv av företag, genom aktieförvärv, fusion och inkråmsförvärv faller reglerna om ansvar för fastighetsägare utanför ramen för arbetet, såvida detta ansvar inte har nära koppling till verksamhetsutövaransvaret. 10 kap MB behandlar det offentlighetsrättsliga ansvaret för miljöskador. Det civilrättsliga ansvaret regleras istället i 32 kap MB, och aktualiseras när en verksamhet medför personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada i sin omgivning. Detta ansvar behandlas inte i uppsatsen. Det civilrättsliga ansvaret som är aktuellt för detta arbete är det ansvar som föreligger mellan olika verksamhetsutövare som är solidariskt ansvariga enligt 10 kap 6 § MB, till exempel möjligheten att regressvis vända sig till en av dessa.

PPP kommer tydligt till uttryck även i 2 kap MB. Detta kapitel behandlar preventiva åtgärder inom den svenska miljörätten. Dessa preventiva åtgärder behandlas dock inte inom ramen för uppsatsen, då fokus ligger på de reparativa åtgärderna i enlighet med 10 kap MB.

För att belysa skillnaderna mellan det offentlighetsrättsliga ansvaret inom ramen för 10 kap MB och det civilrättsliga ansvaret som följer av avtal, behandlas avtal om efterbehandlingsansvar inom ramen för arbetet. Vidare syftar detta till att undersöka huruvida civilrättsliga avtal kan påverka den offentlighetsrättsliga fördelningen av ansvaret.

Det är primärt svensk rätt som behandlas i uppsatsen. Viss kortare redogörelse för EU-rätt görs för att skada ökad förståelse för PPP och dess ursprung, samt anledningen till att de svenska reglerna är utformade just i nuvarande form. Utöver denna avstickare stannar redogörelsen inom den svenska rätten. Allvarliga miljöskador behandlas inte ingående inom ramarna för detta arbete. En kortare förklaring av allvarliga miljöskador och skillnaden mellan dessa och föroreningsskador görs för ökad förståelse av uppdelningen.

1.5 Disposition

Arbetet inleds med avsnitt 2 som behandlar principen om att förorenaren betalar, som är central för både arbetet och ansvarsreglerna i 10 kap MB, samt en redogörelse för de olika förvärvstyperna som uppsatsen behandlar. Detta görs för att skapa en bakgrund och en förståelse innan uppsatsen går in mer på djupet. Avsnitt 3 utgörs av en djupdykning i ansvarsreglerna i 10 kap MB och hur dessa samspelar med varandra i bedömningen om vem eller vilka som är att anse som ansvariga och i vilken utsträckning dessa ska avhjälpa föroreningsskadan. I avsnitt 4 behandlas rättspraxis, för att visa på den praktiska skillnaden i rättstillämpningen för de olika förvärvstyperna, samt även skälighetsbedömningen i praktiken och avgränsningen av vad som anses utgöra

ett förorenat område enligt 10 kap MB. Avsnitt 5 tar upp civilrättsliga avtal och generella regler för ansvarsbegränsningar och avtalstolkning. Avsnittet fortsätter med vilka möjligheter det finns att påverka det offentligrättsliga ansvaret genom civilrättsliga avtal. I avsnitt 6 görs en analys av det som framkommit genom undersökningsdelen med avstamp i uppsatsens frågeställningar. Detta utmynnar i en sammanfattande slutsats.

2 PPP och Företagsförvärv

2.1 Polluter Pays Principle

2.1.1 Generellt om PPP

Polluter Pays Principle härstammar från början från OECD år 1972 och blev snabbt en internationellt vedertagen, och förekom på EU-nivå redan 1973. PPP började som en i grunden ekonomisk princip för att förhindra konkurrensfördelar genom lågt ställda miljöskyddskrav, eller ekonomiskt stöd från stater. Jan Darpö radar upp fem funktioner som principen har, vilka är följande: En preventiv skyldighet, ett reparativt ansvar, konkurrensneutralitet, en folkrättslig sida samt en tidsmässig dimension.⁹

Principen är visserligen inte utan undantag. Detta har att göra med att det är just en miljörättslig princip som varken är väldefinierad eller tydligt avgränsad. Darpö anser att man kan kalla PPP för en presumtion om vart kraven ska riktas, och framhåller att undantag inte får ske för systematiskt, för då riskerar principen att urholkas.¹⁰

PPP är tänkt att fungera som ett incitament till att förhindra och motverka miljöskador, genom att en förorenare är ansvarig för att avhjälpa en skada denne orsakat. Principen syftar även till att hindra att skattebetalarna får stå för kostnader kopplade till avhjälpan av miljöskador.¹¹

2.1.2 I svensk rätt

Att PPP är en av grundprinciperna för den svenska miljörätten framgår redan av förarbetena till MB. Detta tillsammans med principer som försiktighetsprincipen, lokaliseringsprincipen, kretsloppsprincipen samt produktvalsprincipen.¹² Regeringen konstaterar i förarbetena att PPP är av så pass stor vikt att principen borde fastslås tillsammans med de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken. I lagtext kommer PPP till uttryck främst genom 2 kap 8 § MB som föreskriver att alla som har bedrivit verksamhet eller vidtagit åtgärd som inneburit miljöskada ansvarar för skadan fram tills den upphört, samt 10 kap 2 § MB, som har en liknande utformning och hänvisar vidare till övriga bestämmelser i 10 kap MB.¹³ Ansvaret kan variera sett till karaktär och avhjälpan kan genomföras antingen genom att den ansvarige vidtar faktiska åtgärder eller alternativt att den ansvarige står för kostnaden för de åtgärder som

⁹ Se Darpö (2001) s. 28 ff.

¹⁰ IBID.

¹¹ https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_12/SR_polluter_pays_principle_EN.pdf s. 4. Hämtad 14/05–2023.

¹² Se prop. 1997/98:45 s. 169.

¹³ Se Michanek & Zetterberg (2021) s. 144, s. 321.

krävs.¹⁴ Det kan hända att en föroreningskada är av sådan art att avhjälpande behöver ske innan vem den ansvarige är kan fastställas. Att annan än den ansvarige bekostar avhjälpande av skadan stoppar dock inte skadevållarens ansvar. Det ska vara möjligt att i efterhand utkräva ersättning av den som har orsakat skadan.¹⁵

Reglerna i 2 kap MB innebär att den som bedriver verksamhet eller vidtar en åtgärd som riskerar att skada miljön har en skyldighet att vidta försiktighetsmått för att förhindra skada, alternativt vidta åtgärder för att motverka riskerna för miljön. Reglerna i 10 kap MB fokuserar istället på ett reparativt ansvar, då skada redan uppstått. Det är förorenaren själv som ska stå för kostnaderna för att uppfylla dessa miljökrav. Detta exemplifieras genom att den som tidigare förorenat ett område är skyldig att efterbehandla detta område.¹⁶ Det är inte heller så att den som bedrivit en verksamhet som orsakat en föroreningskada kan bli kvitt detta ansvar genom att överlåta verksamheten till någon annan.¹⁷

PPP ligger även bakom utformningen av reglerna om skadestånd i MB, vilka bygger på ett strikt ansvar, dvs att ersättningsskyldighet även om uppsåt eller vårdslöshet inte föreligger.¹⁸

Att PPP är en grundläggande princip för 10 kap MB är tydligt klarlagt av uttalanden i förarbeten och av Högsta domstolen.¹⁹ Denna grundläggande princip är däremot inte helt enkel att upprätthålla på alla miljörettens områden. Det finns till exempel flertalet verksamheter som å ena sidan är miljöstörande, men å andra sidan är nödvändiga och samhällsnyttiga. Rent praktiskt tillämpas därför PPP främst på utsläpp som är enkla att lokalisera, som utsläpp från fabriker. Tittar vi däremot på utsläpp från biltrafiken bärs kostnaden för dessa av både trafikanter och samhället i stort.²⁰

2.1.3 PPP i EU

Principen om att förorenaren betalar framgår uttryckligen i art 191 (2) FEUF, som anger att ”förorenaren ska betala”. I övrigt innehåller art 191 FEUF målen för EU:s miljöpolitik, syftet med miljöpolitiken samt vad unionen ska beakta i sin miljöpolitik. Utöver PPP anger art 191 (2) FEUF att försiktighetsprincipen samt principerna om förebyggande åtgärder och att hindra miljöförstöring redan vid källan.²¹ FEUF anger via art 114.3 att reglerna om miljöskydd står högt upp i hierarkin bland de EU-rättsliga reglerna. Där anges att

¹⁴ Naturvårdsverkets rapport 6501, Efterbehandlingsansvar: En vägledning om miljöbalkens regler och rättsligt praxis, s. 20.

¹⁵ Se prop. 1997/98:45 s. 235.

¹⁶ Se Michanek & Zetterberg (2021) s. 36.

¹⁷ IBID s. 321.

¹⁸ IBID s. 36.

¹⁹ Se NJA 2012 s. 125 och prop 1997/98:45 del 1 s. 359 f.

²⁰ Se Rubenson (2017) s. 40.

²¹ Se art 191 FEUF; Bell, McGillivray, & Pedersen (2013) s. 194.

bland annat miljöskyddet ska hålla en hög skyddsnivå. Detta gäller även när miljöskyddsreglerna ställs mot intressen gällande den fria marknaden, då artikel 114.3 hänvisar tillbaka till artikel 114.1 som anger målsättningen att upprätta och vidhålla den fria marknaden.²²

Vid en utredning från 2021 om hur PPP fungerar inom EU kom utredarna fram till att principen appliceras i varierande grader inom olika delar av den europeiska miljörätten, och att principens täckning och tillämpning var ofullständig. Detta medförde enligt utredningen att medel från EU:s budget i vissa fall används till att betala för avhjälpande, när betalningen borde burits av förorenaren.²³

2.2 Aktieförvärv

Vid aktieförvärv sker ett köp av aktierna i ett bolag. Det allra vanligaste är att samtliga av ett bolags aktier innefattas i köpet. I det fall man förvärvar ett handelsbolag är det andelarna i handelsbolaget som köps upp. När det sker ett aktieförvärv byter hela bolaget ägare och fortsätter vara samma juridiska person.²⁴ Aktieförvärv är mer vanligt förekommande än inkråmsförvärv. Detta beror på att aktieförvärv är mindre rättsligt komplicerade än inkråmsöverlåtelser eftersom det bara är en typ av egendom som affären omfattar, nämligen aktier.²⁵

Det som gäller för efterbehandlingsansvaret efter överlåtelse av aktierna i ett bolag är att ansvaret är oförändrat. Detta beror på att det efter överlåtelse fortfarande är samma juridiska person som driver verksamheten. Samma sak gäller för överlåtelse av andelarna i ett handelsbolag eller kommanditbolag. Även vid fusion och överlåtelse av ekonomisk förening är ansvarsförhållandet oförändrat, då de tillgångar och skulder den juridiska personen innehar inte förändrats.²⁶

2.3 Inkråmsförvärv

Att genomföra ett inkråmsförvärv innebär ett köp av materiella och/eller immateriella tillgångar från ett bolag. Detta innefattar till exempel materiella tillgångar som maskiner och inventarier, samt immateriella tillgångar som varumärken eller affärshemligheter. I samband med ett inkråmsförvärv kan det vara så att säljarens skulder och åtaganden tas över av förvärvaren, men detta är inte säkert. En fördel med att använda sig av inkråmsförvärv är att överlåtelseavtalet kan skräddarsys utifrån vad som söks i den specifika transaktionen. Vid inkråmsförvärv är det specifik fast och lös egendom som byter

²² Se Michanek & Zetterberg (2021) s. 88.

²³ https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_12/SR_polluter_pays_principle_EN.pdf s. 5. Hämtad 14/5–2023.

²⁴ Se Sevenius (2011) s. 35.

²⁵ Se Sevenius (2011) s. 270 f.

²⁶ Naturvårdsverket rapport 6501, En vägledning om miljöbalkens regler och praxis, 2012, s. 36.

ägare, till skillnad från vid aktieförvärv då det är hela den juridiska personen som byter ägare.²⁷

Precis som nämnt i kapitel 2.2 är inkråmsförvärv till sin natur mer komplicerade att genomföra än aktieförvärv. Anledningen till detta är att det vid inkråmsöverlåtelser är flera enskilda tillgångar som byter ägare, och inte bara aktier. Denna mer komplicerade typ av transaktion för dock med sig vissa fördelar. Till dessa kan räknas att det finns möjlighet att begränsa riskerna med förvärvet. Ett exempel på sådan möjlighet är att säljaren kan åta sig att stå för en rättslig tvist som uppkommit innan affären. Om köparen ser vissa potentiella problem inom målverksamheten kan den välja att exkludera de delarna av verksamheten vid förvärvet.²⁸

Till skillnad från de förvärv där hela bolaget byter ägare är frågor om efterbehandlingsansvar mer komplicerade när det gäller inkråmsförvärv. Vid inkråmsförvärv och vilket efterbehandlingsansvar en förvärvare av verksamheten har görs en materiell bedömning av verksamheten. Detta går ut på att undersöka om det föreligger en form av identitet mellan den tidigare verksamhetsutövaren och den nya verksamhetsutövaren. Alternativet är att titta på om det finns samband mellan dessa. Det är inte fråga om en civilrättslig bedömning, utan det är mer av en materiell bedömning av verksamheten i fråga. För att ansvar ska föreligga krävs inte att förvärvaren har bidragit till föreningen i fråga för att denne ska kunna anses vara efterbehandlingsskyldig. Däremot måste samband föreligga mellan förvärvare och förening.²⁹ Notera att den tidigare verksamhetsutövaren fortsatt har kvar sitt ansvar för föreningar innan överlåtelser, detta försvinner inte i och med försäljningen.³⁰

2.4 Fusion

En fusion innebär att samtliga tillgångar och skulder övergår till ett annat bolag, samtidigt som bolaget upphör att existera. En aktiebolagsrättslig fusion kan gå till på olika sätt. En form av fusion är en så kallad absorption. Med detta menas att ett bolag övertar ett eller flera andra bolag. Detta medför att de bolag som absorberas upphör att existera och deras tillgångar och skulder går till det övertagande bolaget. Det kan också vara så att två eller fler bolag bestämmer sig för att fusionera med varandra. I så fall upphör alla bolagen att existera och det bildas ett nytt bolag som tar över tillgångar och skulder från båda företagen. Aktiebolagsrättsliga fusioner regleras i 23 kap 1 § aktiebolagslag (2005:551).³¹

²⁷ Se Sevenius (2011) s. 35.

²⁸ Se Sevenius (2011) 270 f.

²⁹ Se Rubenson (2017) s. 123.

³⁰ Naturvårdsverkets rapport 6501, En vägledning om miljöbalkens regler och praxis, 2012, s. 36.

³¹ Se Sevenius (2011) s. 371.

2.5 Sammanfattning

Principen om att förorenaren betalar är en grundläggande princip både inom den svenska miljörätten och miljörätten inom EU. Precis som namnet på principen avslöjar går principen i grund och botten ut på att den som orsakar en förorening är ansvarig för att avhjälpa skadan. Som många principer är även denna princip inte utan undantag och kan visa sig svår att applicera i praktiken. Inom den svenska miljörätten har denna princip bland annat gett upphov till försiktighetsreglerna i 2 kap MB och de reparativa åtgärder som regleras i 10 kap MB.

Att en verksamhetsutövare överlåter en verksamhet till annan innebär inte att den förre verksamhetsutövaren går fri från ansvar. Som vi ser i avsnitt 2 ser ansvaret vid överlåtelse olika ut vid skilda typer av företagsförvärv. I det fall ett helt bolag överlåts, vid en så kallad aktieöverlåtelse rör det sig fortfarande om samma juridiska person. En juridisk persons tillgångar och skulder påverkas inte av ägarförhållanden och bolaget har således kvar sina miljörättsliga skyldigheter. Även vid fusion av bolag är det så att skyldigheter inte försvinner för att ett bolag upplöses och går samman med ett annat bolag. Tillgångar och skyldigheter från alla de fusionerande bolagen hamnar hos det absorberande bolaget, alternativt det nybildade bolaget.

Vid inkråmsförvärv är det desto svårare att avgöra frågan om efterbehandlingsansvar. När transaktion genomförs i form av ett inkråmsförvärv är det tillgångar som säljs från ett bolag till ett annat. Det kan till exempel handla om maskiner och inventarier som förvärvas. Frågan om vilka konsekvenser ett inkråmsförvärv kan ha för frågor om efterbehandlingsansvar enligt miljöbalkens 10 kapitel har gett upphov till ett antal tvister. Mer om dessa tvister följer i avsnitt 4.3.

3 Avhjälpandeansvaret enligt 10 kap MB

3.1 Föroreningskada respektive allvarlig miljöskada

När vi talar om föroreningskador anger 10 kap 1 § 1 st MB följande: En miljöskada som genom förorening av ett mark- eller vattenområde, grundvattnen, en byggnad eller en anläggning kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

När vi istället talar om allvarliga miljöskador anges följande i 10 kap 1 § 2 st 1–3 p: En miljöskada som är så allvarlig att den

1. Genom förorening av mark utgör en betydande risk för människors hälsa,
2. Genom påverkan på ett vattenområde eller grundvattnen har en betydande negativ effekt på kvaliteten på vattenmiljön, eller
3. I en betydande omfattning skadar eller försvårar bevarandet av en djur- eller växtart eller livsmiljön för en sådan art, om skadan avser
 - A) Ett naturområde som har förtecknats enligt 7 kap 27 § första stycket 1 eller 2,
 - B) ett djurs fortplantningsområde eller viloplats som skyddas enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 8 kap 1 §, eller
 - C) en art som skyddas enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 8 kap 1 eller 2 §.

Här går det att lägga märke till ett par viktiga skillnader. När det gäller föroreningskador anger lagtexten att det räcker att skadan *kan* medföra skada eller olägenhet. När det istället gäller allvarliga miljöskador används istället ord som *utgör*, *har* och *skadar*. Av ordalydelsen går det att utläsa att en föroreningskada uppstår redan innan skada eller olägenhet rent faktiskt har uppstått, det räcker med att det är en miljöskada, som kan medföra skada eller olägenhet. Ordalydelsen i bestämmelsen utesluter inte heller att en föroreningskada efter utredning visar sig vara en allvarlig miljöskada.

3.1.1 Föroreningskada

Det kan sägas att det finns två huvudsakliga förutsättningar för att en föroreningskada ska föreligga. En förorening måste ha uppstått på något av de i paragrafen angivna objekten, och denna förorening ska kunna innebära skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Att miljöskada inte anges

som ett rekvisit beror på att om det inte finns risk för människors hälsa eller miljön, så finns det ingen miljöskada.³²

En förorening definieras av Naturvårdsverket som ”Ett ämne som härrör från mänsklig aktivitet och som förekommer i jord, berg, sediment, vatten eller byggnadsmaterial i en halt som överskrider bakgrundshalten”.³³ Det som avses med begreppet förorening är därmed inte den förorenade aktiviteten i sig, utan istället ett ämnes förekomst i antingen miljön eller i en byggnad/anläggning. Miljöansvarsdirektivet innehåller ingen egen definition av begreppet förorening. Där görs istället en skillnad mellan utsläpp och skada. Den skillnad som görs mellan dessa två begrepp bör dock inte vara betydande praktiskt, då de inte tillämpas fristående enligt direktivet.³⁴

Enbart avsiktlig användning av exempelvis PCB i fogar eller strömbrytare med kvicksilver och liknande omfattas inte av föroreningsbegreppet rörande byggnader och anläggningar. För att detta ska omfattas av begreppet förorening krävs att ämnena sprider sig till övriga byggnaden eller till naturen. Först då föreligger en förorening.³⁵

Efter rekvisitet förorening har vi alltså rekvisitet skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön att ta ställning till. Den metod som främst används för att inventera och riskklassificera områden med potentiella föroreningar kallas MIFO – Metodik för inventering av förorenade områden. Denna metod innefattar två steg, där fas ett är en initial studie av området och fas två består av undersökningar av översiktlig karaktär. Denna metod kan användas både av myndigheter och verksamhetsutövare.³⁶

När bedömning av området har genomförts delas det in i en av fyra kategorier, mellan klass 1–4. Av dessa klassificeringar utgör klass 1 mycket stor risk och klass 4 utgör liten risk. Det finns för bedömningen inga begränsningar gällande antal parametrar som bedöms, och alla potentiella föroreningar på ett förorenat område ska bedömas.³⁷

3.2 Definition av begreppet verksamhetsutövare

10 kap MB har rubriken ”Verksamheter som orsakar miljöskador”, och i kapitlets andra paragraf introduceras begreppet verksamhetsutövare. Vad som avses med begreppet ”verksamhetsutövare” framgår däremot inte av lagtexten. Som tidigare nämnts har begreppet verksamhetsutövare ingen definition

³² Se Kruse, Miljöbalk (1998:808) 10 kap. 1 §, Lexino 2022-07-08 (JUNO).

³³ Naturvårdsverkets rapport nr 5978, Att välja efterbehandlingsåtgärd, s. 111.

³⁴ Se Kruse, Miljöbalk (1998:808) 10 kap. 1 §, Lexino 2022-07-08 (JUNO).

³⁵ Naturvårdsverkets rapport nr 6501, Efterbehandlingsansvar – En vägledning om miljöbalkens regler och rättslig praxis, s 15 f., Naturvårdsverket 2012.

³⁶ Se Kruse, Miljöbalk (1998:808) 10 kap. 1 §, Lexino 2022-07-08 (JUNO).

³⁷ Naturvårdsverkets rapport nr 4918, Metodik för inventering av förorenade områden. Bedömningsgrunder för miljökvalitet – Vägledning för insamling av underlagsdata, s. 16 f.

i den svenska lagtexten utan det har överlämnats till praxis att utkristallisera en definition av begreppet.³⁸

Som redogjort för har svensk lag ingen definition av begreppet verksamhetsutövare. Genom att lagtexten i 10 kap 2 § MB är formulerad så att ”den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd” innebär bestämmelsen att även den som vidtagit en enskilda åtgärd räknas som verksamhetsutövare och faller in under 10 kap 2 § MB. I förarbetena till paragrafens nuvarande lydelse hänvisas till rättsfallet nedan.³⁹

I rättsfallet MÖD 2005:64 diskuteras verksamhetsutövarbegreppet tämligen utförligt. Där anges att i praxis har det betraktats som att den som har faktisk och rättslig möjlighet att vidta en åtgärd är att betrakta som verksamhetsutövare. Vidare har det i tidigare praxis hänvisats till lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. Av denna lag framgår att även den som är överordnat ansvarig för en viss verksamhet kan betraktas som verksamhetsutövare, utöver den som rent faktiskt driver verksamheten. Därmed kan offentligrättsligt ansvar åläggas även den överordnat ansvarige. Domstolen framhåller även om utgångspunkten bör vara att uppdragsgivaren ensam borde hållas ansvarig som verksamhetsutövare, kan omständigheterna väsentlig avvika från fall till fall, innebärande att denna utgångspunkt har begränsad räckvidd. Kontentan av detta är att verksamhetsutövarbegreppet anses problematiskt och att stor betydelse tillmäts omständigheterna i det enskilda fallet.⁴⁰

För att illustrera problematiken med begreppet verksamhetsutövare har jag valt att lyfta fram två till rättsfall.

I MÖD 2010:43 tar domstolen ställning till om ett bolag som installerat en pumpstation i samband med uppförande av ett område med småhus ska anses vara verksamhetsutövare för pumpstationen i fråga. Som domstolen tidigare konstaterat i MÖD 2005:64 har omständigheterna i det enskilda fallet stor betydelse. I förevarande fall, MÖD 2010:43 hade bolaget som uppfört pumpstationen varken ansvar för underhåll och drift av pumpen eller rådighet och kontroll över anläggningen. Domstolen kom med bakgrund av detta fram till att bolaget därför inte var att anse som verksamhetsutövare för pumpstationen.⁴¹

Det andra rättsfallet är MÖD 2013:34 där frågan var huruvida Swedavia kunde anses som verksamhetsutövare för den civila flygverksamheten vid Luleå flygplats. Anledningen till att denna fråga uppstod var att det var Försvarsmakten som innehade tillståndet för verksamheten vid flygplatsen. Detta

³⁸ Se avsnitt 1.1.

³⁹ Se prop. 2006/07:95 s 127.

⁴⁰ Se MÖD 2005:64.

⁴¹ Se MÖD 2010:43.

tillstånd omfattade både militär och civil flygverksamhet. I tillståndsbeslutet stod Luftfartsverket som ägare av terminalen och ansvarigt för civil flygtrafik, samt att Luftfartsverket i fredstid ansvarade för flygtrafikledningen. Driften av denna verksamhet har sedan övergått från Luftfartsverket till Swedavia. Med hänvisning till att det framkommit av utredningen att Swedavia drev den civila flygverksamheten vid flygplatsen och hade faktisk och rättslig möjlighet att vidta åtgärder inom denna del av verksamheten ansåg domstolen att Swedavia var verksamhetsutövare för sin del av verksamheten. Detta trots att Försvarmakten stod som adressat på tillståndet.⁴²

Ebbesson uttrycker begreppet verksamhetsutövare som ”den som har makt och faktisk och rättslig möjlighet att kontrollera verksamheten och störningar kopplade till verksamheten”.⁴³

3.2.1 Ansvarsgenombrott på miljörettens område

Det som menas med termen ansvarsgenombrott inom miljöretten är att i undantagsfall kunna rikta krav mot en bakomliggande aktör. Den bakomliggande aktören faller i dessa fall inte in under begreppet verksamhetsutövare, men har antingen bidragit till miljöskada, försökt undvika efterbehandlingsansvar eller försökt krympa miljöskulderna för en verksamhet.⁴⁴

Frågan om huruvida en bestämmelse om ansvarsgenombrott ska införas på miljöbalkens område har ställts ett antal gånger. I SOU 2001:1: En ny aktiebolagslag – sammanfattning tar utredningen upp frågan om ansvarsgenombrott, däribland ansvarsgenombrott på miljöbalkens område och behovet av regler kring ansvarsgenombrott. Det som främst diskuteras i utredningen är i vilken mån ett moderbolag kan bli ansvarigt för föroreningar orsakade av ett dotterbolag. Kommittén anser att det bör vara en nödvändig förutsättning att den som inte är verksamhetsutövaren i avsevärd grad påverkat verksamhetsutövarens förmåga att uppfylla dess förpliktelser gällande återställning av förorenad mark. Det allmänna är således tvunget att bevisa samband mellan den dåliga ekonomin hos verksamhetsutövaren och den påverkan som skett från en bakomliggande aktör. Utredningen redogör för vissa situationer där även ett bolag som varit ekonomiskt välkött exempelvis töms på kapitalet innan utredningen om efterbehandling börjar. En sådan situation kan vara om ett helägt dotterbolag har likviderats. Detta lyfts fram som en situation då det kan vara skäligt att ålägga moderbolaget ansvar för efterbehandling. För att annan än verksamhetsutövaren ska stå för efterbehandlingsåtgärder krävs att detta ska framstå som skäligt vid en helhetsbedömning.⁴⁵

Utredningen som gjordes under arbetet med SOU 2006:39 lyfter fram att termen ansvarsgenombrott är något missvisande att använda i dessa situationer.

⁴² Se MÖD 2013:34.

⁴³ Se Ebbesson (2021) s. 108.

⁴⁴ Se SOU 2006:39 s. 232.

⁴⁵ Se SOU 2001:1 s. 289 ff.

Detta eftersom termen ansvarsgenombrott enbart siktar på aktiebolag, och inte andra associationsrättsliga former. Regler om ansvarsgenombrott på miljörättens område och verksamhetsutövarbegreppet är enligt utredningen beroende av varandra. Med detta menas att om definitionen av begreppet verksamhetsutövare skulle bli mer vidsträckt, skulle behovet av regler om ansvarsgenombrott minska.⁴⁶ Detta synsätt på förhållandet mellan dessa termer delas av Darpö.⁴⁷

Även i prop 2006/07:95 fördes en diskussion om huruvida en bestämmelse om ansvarsgenombrott skulle införas i Miljöbalken. Här konstateras att ansvarsgenombrott utanför miljörättens område först kan komma i fråga om bolaget saknar möjlighet att ta sitt bolagsrättsliga ansvar, därmed är ansvarsgenombrott ett subsidiärt ansvar. Ansvarsgenombrott på miljörättens område syftar till att täcka situationen där man behöver kunna rikta krav mot en bakomliggande aktör, som bidragit till miljöskadan men utan att ha varit verksamhetsutövare. Precis som i SOU 2001:1 lyfter propositionen fram situationen att det kan anses rimligt att ett moderbolag står för dotterbolagets miljörättsliga förpliktelser, i de fall dotterbolaget inte kan anses drivits med ett normalt affärsmässigt handlande. Propositionen tar även upp en annan situation där en dominerande kreditgivare kan hamna i en liknande situation som moderbolaget i ovanstående exempel. Däremot ansågs det inte finnas skäl för att införa en regel om ansvarsgenombrott i Miljöbalken.⁴⁸

Rättsfallet MÖD 2013:28 ger exempel på då en situation som liknar ansvarsgenombrott aktualiserades på miljörättens område. Fallet i fråga berörde ett dotterbolag och ett moderbolag. Dotterbolaget var ett helägt bolag som gick med förlust från 2003 fram till dess att det lades ner år 2007. Anledningen till att bolaget kunde fortsätta sin verksamhet under dessa år var koncernbidrag från moderbolaget på sammanlagt ca 43 miljoner kronor. Domstolen bedömde att moderbolaget kunde tilldelas ansvar för de föroreningar dotterbolagets verksamhet hade orsakat. Detta med hänvisning till att dotterbolaget enbart gick med förlust och hölls flytande genom koncernbidrag, moderbolaget hade därför avgörande inflytande på verksamheten som orsakat föroreningarna. Utöver detta hade moderbolaget rättslig och faktisk möjlighet att ingripa i verksamheten på grund av att det var ensam aktieägare samt koncernbidragsgivare. Denna bedömning gjordes dock inte i form av ansvarsgenombrott. Istället valde domstolen att utöka verksamhetsutövarbegreppet. Det var således inte en fråga om ett ansvarsgenombrott i detta fall, även om det är en likartad situation.⁴⁹

Gemensamt för de utredningar som har genomförts samt regeringens åsikter i prop 2006/07:95 är att det inte har varit nödvändigt att införa regler om

⁴⁶ Se SOU 2006:39 s. 233.

⁴⁷ Se Darpö (2001) s. 275.

⁴⁸ Se prop. 2006/07:95 s. 99 ff.

⁴⁹ Se MÖD 2013:28.

ansvarsgenombrott i Miljöbalken. Denna åsikt delas av bland annat Kristina Forsbacka.⁵⁰ En som inte är lika negativt inställd till en lagregel om ansvarsgenombrott i Miljöbalken är Darpö, som anser att ett så stort avsteg från den associationsrättsliga principen om ansvarsfrihet, bör genomföras med en uttrycklig lagreglering som tydligt anger under vilka förutsättningar ansvarsgenombrott kan ske.⁵¹

3.3 Vad det innebär att vara ansvarig för efterbehandling

Den bestämmelse som reglerar vad avhjälpandeansvaret för föroreningsskador medför är 10 kap 4 § MB. Avhjälpande ska ske i skäligen omfattning, och vad skäligen omfattning anses vara bedöms enligt paragrafens andra stycke. Av bestämmelsens ordalydelse framgår tre olika kriterier. Först undersöks hur lång tid som gått sen dess att föroreningarna ägde rum, vilket följs av en utredning av vilken grad av skyldighet verksamhetsutövaren haft att motverka framtida skadeverkningar. Det sista kriteriet är något av en slasktratt och lyder enligt följande: Omständigheterna i övrigt. Det är verksamhetsutövaren som har att visa om denna i begränsad mån bidragit till föroreningen. Om verksamhetsutövaren lyckas visa på detta tas det i beaktande under bedömningen.⁵²

Den ansvarige verksamhetsutövaren ska i skäligen omfattning stå för avhjälpandet. Vad innebär då skäligen omfattning i dessa fall? Detta avgörs genom en sammantagen bedömning av olika omständigheter med koppling till denna regel, 10 kap 4 § MB. Utöver detta tas även hänsyn till hänsynsreglerna i Miljöbalkens andra kapitel.⁵³

Vid bedömningen av ansvaret enligt Miljöbalkens 10 kapitel gäller att denna bedömning sker enligt två steg. Det första av dessa steg är att bedöma vem som är den rätte adressaten för kraven. Det andra steget är att göra en bedömning av ansvarets omfattning, vilket sker efter en skälighetsavvägning.⁵⁴

När det kommer till bedömningen enligt 10 kap 4 § finns det två sidor. Den första sidan består av de åtgärder som anses miljömässigt motiverade. Exempel på omständigheter som tas hänsyn till i denna bedömning är förutsättningar för spridning, vilken typ av föroreningar det rör sig om, hur farliga dessa är och hur känslig omgivningen är. Utgångspunkten är att förorenade områden ska återställas till dess ursprungliga skick. I denna bedömning ingår

⁵⁰ Forsbacka, Kristina, SvJT 2005 s 502.

⁵¹ Se Darpö (2001) s. 286.

⁵² Se Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (2022, Juno), Kommentarer till 10 kap 4 § MB.

⁵³ Se Michanek & Zetterberg (2021) sid. 327.

⁵⁴ Se Darpö (2001) sid. 70 f.

även en kostnadsaspekt. Om det finns mindre långtgående möjligheter, får dessa väljas, i det fall priset för mer långtgående åtgärder blir alltför högt.⁵⁵

Efter bedömningen av vilka åtgärder som är miljömässigt motiverade sker ännu en bedömning. Denna bedömning syftar till att utreda ansvarets omfattning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Detta är alltså en subjektiv bedömning, medan bedömningen av miljömässigt motiverade åtgärder är en objektiv bedömning.⁵⁶

Tidsaspekten är den första faktorn av bedömningen. Att tidsaspekten får betydelse beror på att ansvaret för föroreningar är mindre och mindre ju längre bak i tiden den skadegörande handlingen inträffade.⁵⁷

Här kan noteras att trots att efterbehandlingsansvar inte omfattas av preskriptionslagen (vilket framgår av 10 kap 8 § MB) finns det en gräns för hur långt bak i tiden ansvaret kan sträcka sig. Av 8 § lag (1998:811) om införande av miljöbalken framgår att 10 kap 2 § MB äger tillämplighet på miljöfarliga verksamheter vars faktiska drift fortsatt efter 30 juni 1969. Detta förutsätter även att de verkningar som uppstått till följd av verksamheten fortsatt pågick då Miljöbalken trädde ikraft.

MÖD 2008:11 handlade om ifall ett bolag som lämnat avfall på en fastighet under åren 1966–1967 var rätt adressat för krav på efterbehandling. Ägaren/arrendatorn av fastigheten bedrev ingen typ av verksamhet för avfallsdeponering. Detta medförde enligt domstolen att bolaget inte avhänt sig ansvaret för avfallet. Eftersom bolagets tillverkning av mattor fortsatt även efter 30 juni 1969 ansåg domstolen att den faktiska driften fortsatt. Vidare hänvisades till att det förelåg en stor risk för spridning av de tungmetaller som fanns i avfallet och att det förelåg behov av att avhjälpa förorening som uppstått i samband med avlämnande av avfallet. 8 § lagen om införande av miljöbalken var enligt domstolen tillämplig och bolaget ansågs ansvarigt i enlighet med 10 kap 2 § MB.⁵⁸

I fallet MÖD 2009:36 behandlade domstolen frågan huruvida en viss verksamhet rent faktiskt hade varit i drift efter år 1969. Bakgrunden i fallet var att tillverkning av sulfitmassa hade bedrivits av ett bolag mellan 1914 och 1966. Samma bolag lade ner tillverkningen av sulfitmassa år 1966 och bedrev sedan istället tillverkning av spånskivor på samma plats. MÖD kom fram till att det rörde sig om två tekniskt skilda processer som dessutom innebar olika typer av föroreningar. Detta medförde att driften av den miljöfarliga verksamheten som orsakat föroreningsskadan inte pågått efter 30 juni 1966. Bolaget var därför inte adressat för efterbehandlingskrav enligt 10 kap 2 § MB. Anledningen

⁵⁵ Se Darpö (2001) sid. 71.

⁵⁶ IBID.

⁵⁷ Se prop. 1997/98:45 s. 605. Del 1.

⁵⁸ Se MÖD 2008:11.

till detta var att det var just sulfitmassatillverkningen som hade orsakat föroreningen, och inte spånskivetillverkningen.⁵⁹

Nästkommade faktor att ta ställning till är lagligheten, det vill säga om verksamhetsutövaren följt villkoren i ett eventuellt tillstånd samt de vid tidpunkten aktuella reglerna i miljölagstiftningen. Att en verksamhetsutövare lagligen bedrivit sin verksamhet räcker däremot inte ensamt som skäl för att jämka ansvaret.⁶⁰ Bedömningen bör även omfatta den allmänna aktsamheten. Denna bedöms utifrån rimliga krav sett till kunskaper, branschpraxis och ekonomi vid tidpunkten då skadan uppstod.⁶¹

Den sista aspekten av större betydelse är huruvida verksamhetsutövaren bidragit till föroreningen enbart i begränsad mån. Det kan exempelvis röra sig om en sjö som har blivit förorenad där fler än en verksamhetsutövare bidragit till detta utsläpp. Om en verksamhetsutövare då kan visa att dennes del av föroreningen är mindre än övriga verksamhetsutövaras bidrag, får verksamhetsutövare med mindre del av utsläppen ett minskat ansvar för avhjälpande av föroreningen.⁶²

3.4 När fler än en är att anse som ansvarig

I det fall det är två eller flera verksamhetsutövare som samtidigt är ansvariga enligt reglerna i 10 kap 2 § MB gäller ett solidariskt ansvar mellan dessa, vilket framgår av 10 kap 6 § MB. Det solidariska ansvaret mellan verksamhetsutövarna kan begränsas av reglerna i 10 kap 4 § eller 5 § MB. I det fall en verksamhetsutövare förmår visa att dennes bidrag till föroreningen är så litet att det inte på egen hand motiverar avhjälpandeansvar, ska denne verksamhetsutövare enbart ansvara för sin andel av föroreningen. I 10 kap 6 § 2 st anges att ansvaret fördelas mellan verksamhetsutövarna utifrån vad som är skäligt med hänsyn till var och en av verksamhetsutövarnas bidrag och medverkan till miljöskadan, samt omständigheterna i övrigt.

I enlighet med 10 kap 2 § MB kan dels nuvarande, dels tidigare verksamhetsutövare göras ansvariga för nödvändiga efterbehandlingsåtgärder. Det solidariska ansvaret som föreligger mellan dessa verksamhetsutövare motiveras i förarbetena genom att hänvisa till det solidariska ansvaret inom skadeståndsrätten. Detta eftersom det rent praktiskt i princip är omöjligt att dela upp ansvaret mellan flertalet verksamhetsutövare. Detta är ett problem som har blivit löst genom det solidariska ansvaret. Regeringen framhåller att det i de flesta fall är lättast att först söka nuvarande eller senaste verksamhetsutövaren

⁵⁹ Se MÖD 2009:36.

⁶⁰ Se Michanek & Zetterberg (2021) s. 328.; Darpö (2001) s. 72.

⁶¹ Darpö, Jan. SvJT 1998, s. 885 f.

⁶² Se MÖD 2014:2.

först.⁶³ Synsättet att det är enklast att söka den nuvarande verksamhetsutövaren i första hand har fått stöd av Högsta domstolen.⁶⁴

I och med att tillsynsmyndigheten kan välja att rikta krav mot valfri av de ansvariga verksamhetsutövarna kan den som kraven riktas mot kräva ersättning från övriga ansvariga verksamhetsutövare. Detta sker regressvis med stöd av 10 kap 6 § 2 st MB. En ansvarsbedömning enligt 10 kap 4 § MB görs för den verksamhetsutövare som tillsynsmyndigheten väljer att rikta krav mot. I praktiken är det svårt att få genomföra en samordnad prövning av alla verksamhetsutövares ansvar enligt 10 kap 4 § MB.⁶⁵ Det finns inte heller något uttryckligt stöd i miljöbalkens regler för att genomföra en samordnad prövning av ansvaret.⁶⁶

Förhållandet mellan 10 kap 6 § MB och 10 kap § 4 MB är omdebatterat. Formuleringen som har visat sig svår att tolka är följande: ”Solidariskt i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 eller 5 §§”. Detta är taget ur lagtexten i 10 kap 6 § MB.

Följande exempel har använts i såväl SOU som doktrin:

Tre verksamhetsutövare är tillsammans ansvariga för att efterbehandla ett förorenat område. Kostnaden för avhjälpandet uppgår till 100 000 kr. Vid en uppdelning av deras ansvar var för sig uppgår A:s ansvar till 40 000 kr, medan B och C:s ansvar uppgår till 20 000 kr vardera.⁶⁷

Det finns i doktrinen två olika tolkningar av det solidariska ansvaret i ett fall som det i exemplet ovan. Den första tolkningen går ut på att dessa verksamhetsutövare aldrig kan krävas på solidariskt ansvar som överskrider den nivå som anses skälig för den enskilde verksamhetsutövaren. Detta skulle innebära att A aldrig kan krävas på mer än 40 000 kr i detta fall, på samma sätt kan B eller C aldrig krävas på mer än 20 000 kr, trots det solidariska ansvaret. Den andra tolkningen bygger istället på den totala kostnaden för alla tre verksamhetsutövares delar av ansvaret, i detta fall 80 000 kr. Enligt denna tolkning kan var och en av A, B och C krävas på 80 000 kr. Genom tillämpning av denna tolkning kan alltså en enskild av dessa verksamhetsutövare krävas på mer än den del som är skälig enligt 10 kap 4 § MB. Denne verksamhetsutövare får sedan civilrättsligt kräva övriga verksamhetsutövare på deras delar av totalbeloppet genom regresstalan.⁶⁸

⁶³ Se prop. 1997/98:45 s. 360.

⁶⁴ Se NJA 2012 s. 125.

⁶⁵ Se Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (2022, Juno), Kommentarer till 10 kap 6 § MB.

⁶⁶ Se MÖD 2010:19.

⁶⁷ Se SOU 2011:86 s. 355.; Michanek & Zetterberg (2021) s. 333.

⁶⁸ IBID.

Den andra av dessa två tolkningar anses av många vara den rimligaste. Detta kan främst härledas till att den är av mer förvaltningsrättslig karaktär.⁶⁹

MÖD har däremot i ett rättsfall, MÖD 2014:2, använt sig av det mer skadeståndsrättsliga synsättet i sin bedömning av ansvaret. Omständigheterna i fallet var att bolaget i fråga hade fått ett föreläggande om att vidta en undersökning av ett sediment som förorenats med en rad olika kemiska ämnen. Bolaget lyckades visa att vissa av de ämnen som förekom i sedimentet inte härstammade från dess verksamhet och det ansågs därmed oskäligt enligt 10 kap 4 § MB att bolaget skulle behöva vidta undersökning för dessa ämnen. Domstolen ställde sig sedan frågan om 10 kap 6 § MB trots detta kunde medföra ansvar för att undersöka övriga ämnen, och kom fram till att det saknas rättsligt stöd för detta. Detta med hänvisning till lagtextens ordalydelse: ”Svara solidariskt i den utsträckning inte annat följer av att ansvaret är begränsat enligt 4 eller 5 §”.⁷⁰ Vidare hänvisades även till uttalande i förarbetena.⁷¹

3.5 Sammanfattning

Begreppet verksamhetsutövare har ingen legaldefinition och har utvecklats främst genom praxis. Utgångspunkten för verksamhetsutövaransvaret är att den som rättsligt och faktiskt möjlighet att vidta en åtgärd är att anse som verksamhetsutövare. Ansvar som verksamhetsutövare kan även falla på den som är överordnat ansvarig för en verksamhet. Det är tveksamt om det kan sägas att det finns en generellt tillämplig utgångspunkt för verksamhetsutövaransvaret. Omständigheterna i varje enskilt fall får stor betydelse vid bedömningen om vem som anses som verksamhetsutövare.

Huruvida en generell bestämmelse om ansvarsgenombrott ska finnas på miljörettens område har diskuterats ett flertal gånger utan att bära frukt. Ansvarsgenombrott har inte kommit i fråga inom den svenska miljörätten, men en liknande situation förekom av rättsfallet MÖD 2013:28. Moderbolaget hade enligt domstolen faktisk och rättslig möjlighet att ingripa då dotterbolaget var helägt och beroende av koncernbidrag från moderbolaget. Därmed kunde moderbolaget anses som verksamhetsutövare i fallet.

Begreppen verksamhetsutövare och ansvarsgenombrott överlappar till viss del varandra och är i viss utsträckning beroende av varandra.

En föroreningskada uppstår så fort det kan vara så att människors hälsa eller miljön riskerar att skadas. Någon faktisk skada på människor eller miljö behöver inte konstateras innan en föroreningskada föreligger. Det som däremot måste föreligga är en förorening, samt föroreningen ska kunna skada eller

⁶⁹ Se Darpö, J, SvJT 2000, s. 489.; Michanek & Zetterberg (2021) s. 333.

⁷⁰ Se MÖD 2014:2.

⁷¹ Se prop. 1997/98:45 del 2 s. 122.

olägenhet för människor eller miljö. När det väl har konstateras att skada uppstått kan utredning visa att det istället rör sig om en allvarlig miljöskada.

Definitionen av förorening är enligt Naturvårdsverket ”ett ämne som härrör från mänsklig aktivitet och som förekommer i jord, berg, sediment, vatten eller byggnadsmaterial i en halt som överskrider bakgrundshalten”. Det är således själva förekomsten av ett ämne som utgör föroreningen.

Vad avhjälpandeansvaret innebär för den ansvarige verksamhetsutövaren regleras i 10 kap 4 § MB. Verksamhetsutövaren kan antingen själv vidta åtgärder för avhjälpande, eller betala annan för att göra detta. Avhjälpande ska ske i skälig omfattning. Vad skälig omfattning är avgörs utifrån en tidsaspekt, det vill säga hur lång tid som gått sen förorening skedde, en laglighetsaspekt innebärande om huruvida verksamheten drivits i enlighet med lag och eventuellt tillstånd samt aspekten omständigheterna i övrigt. I det fall en verksamhetsutövare visar att denne i begränsad mån bidragit till föroreningen beaktas detta vid bedömningen.

Det är i vissa fall så att fler än en verksamhetsutövare är ansvariga för samma föroreningsskada. I dessa fall delas ansvaret upp mellan de olika verksamhetsutövarna utifrån vad som är skäligt. Skälighetsbedömningen enligt 10 kap 6 § MB omfattar varje verksamhetsutövarns bidrag till skadan samt omständigheterna i övrigt. Ansvaret enligt paragrafen är solidariskt, och det står tillsynsmyndigheten fritt att vända sig till antingen nuvarande eller tidigare utövare av verksamheten. Den som får föreläggande från tillsynsmyndigheten riktat mot sig kan sedan regressvis begära ersättning från övriga verksamhetsutövare.

Hur förhållandet mellan 10 kap 4 § och 10 kap 6 § MB fungerar är inte helt självklart. Den av tolkningsmetoderna som är av mer förvaltningsrättslig karaktär anses av många som den rimligaste. Däremot har det mer skadeståndsrättsliga synsättet använts i MÖD 2014:2. Att MÖD har använt sig av den skadeståndsrättsliga tolkningen talar för att det är denna som ska gälla.

4 Avhjälpandeansvaret i svensk rättspraxis

4.1 Vad utgör förorenat område?

4.1.1 MÖD 2010:10

I detta fall aktualiserades frågan om huruvida förekomsten av avfallsmassor inom ett utfyllnadsområde var att anse som ett så kallat förvaringsfall eller om det skulle betraktas som ett förorenat område enligt 10 kap MB. När det gäller förvaringsfall är det fråga om en pågående miljöfarlig verksamhet, vilket inte faller in under 10 kap MB:s tillämpningsområde. Domstolen hänvisar i fallet till tidigare praxis som utvecklats under miljöskyddslagen samt Miljöbalken som utgår på att det vid förvaringsfall finns en skyldighet att vidta försiktighetsåtgärder. Förvaringen av avfall eller andra typer av material har ansetts utgöra en miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap 1 § MB. I de fall som tidigare ansetts utgöra förvaringsfall har det material eller avfall som förvarats varit väl avskilt från omgivningen.⁷² Detta skiljde sig från förevarande fall då avfallet var blandat med andra massor, och således inte fysiskt avskilt från andra massor. Domstolen framhåller att föroreningar i mark som beror på fasta ämnen eller material inte ska ses på annat sätt än liknande material eller ämnen i till exempel sediment eller vatten. Även här hänvisas till tidigare praxis.⁷³ Vad gäller syftet med att lämna avfall på fastigheten spelar det ingen roll om det var för att bli kvitt avfall, fylla ut mark eller båda två. Det spelade inte heller någon roll att bolaget i fråga vare sig ägde eller förfogade över det förorenade området. Detta eftersom länsstyrelsen enligt miljöbalkens regler kan besluta om rätt att tillträda annans mark.⁷⁴

4.1.2 MÖD 2010:11

Domen i detta fall meddelades samma dag som i MÖD 2010:10. Hänvisningen till den rättsliga regleringen är exakt samma i båda dessa fall. MÖD 2010:11 rörde ett bolag som bedrivit verksamhet fram till år 1984, således konstaterades att Miljöbalkens regler var tillämpliga eftersom verksamheten varit i drift efter 30 juni 1969. Domstolen kom fram till att bolaget i och med deponeringen av avfallet inte hade frånhänt sig ansvaret för detta. Likt MÖD 2010:10 hade bolaget inte heller i detta fall rådighet över det förorenade området, men ansågs ändå som ansvarig verksamhetsutövare.⁷⁵

⁷² Se MÖD M 7733–08.; RÅ 1997:12.; Koncessionsnämndens beslut B 31/91.

⁷³ Se MÖD 2003:127.; MÖD 2006:36.

⁷⁴ Se MÖD 2010:10.

⁷⁵ Se MÖD 2010:11.

4.2 Skälighetsbedömning

4.2.1 MÖD 2010:24

Bolaget som var föremål för föreläggande i detta fall argumenterade för att 8 § lagen om införande av miljöbalken har en så pass retroaktiv verkan att 11 kap 14 § regeringsformen (1974:152) medför att den inte kan tillämpas. En diskussion om detta fördes i förarbetena till miljöbalken resulterade i att regeringen ansåg att denna bestämmelse i övergångslagen inte träffas av retroaktivitetsförbudet i RF.⁷⁶ Således avfärdades bolagets påstående och Miljöbalkens regler ägde tillämpning i fallet. En annan invändning bolaget hade var att det fanns senare innehavare av deponin och att dessa hade haft ekonomisk vinning av verksamheten, samt att det under tiden för fallet var fastighetsägaren som bedrev deponiverksamheten. Domstolen konstaterade dock att barken i deponin uppkom då bolaget innehade verksamheten och att bolaget var ansvarigt enligt 10 kap 2 § MB i egenskap av tidigare verksamhetsutövare.

När väl ansvarsfrågan var avgjord åtföljdes detta av en bedömning om vilka åtgärder som ansågs miljömässigt motiverade och skäliga. Detta är en objektiv bedömning som utgår från bland annat föroreningstyp, nivån på föroreningen, omfattning av efterbehandling och i fall kvarvarande föroreningrisker är godtagbara. Nyttan av detta sett till hälso- och miljösynpunkt vägs mot åtgärdernas kostnad. Bolaget anförde i denna del att asfaltering av området och medel för underhåll räckte. Domstolen höll inte med, och ålade bolaget att ta bort den förorenade jorden samt efterbehandla grundvattnet.

Vid bedömningen av ansvarets omfattning var det tidsaspekten som var central i detta fall. Tidsaspekten tillsammans med skyldigheten att hindra skadeverknings samt omständigheterna i övrigt tas hänsyn till vid denna bedömning. Bolaget bedrev verksamhet i form av träskyddsbehandling från 1940-talet och fram till 1978. Domstolen utgångspunkt i fallet var att föroreningarnas uppkomst jämnt delades upp under dessa år. Ansvar för föroreningarna fram till 1960 borde jämkas till 0 kronor såvida verksamheten bedrivits enligt gällande regler. För de föroreningar som uppkom under 1960-talet fann domstolen att bolaget hade ett begränsat ansvar, men för de föroreningar som uppkom efter 1969 fanns ingen anledning att jämka bolagets ansvar.

De övriga omständigheter bolaget framförde utgjorde enligt domstolen inte tillräckliga skäl för jämkning av ansvaret. Domstolen framhävde att reglerna i 10 kap MB syftar till att säkerställa efterbehandling utan belastning på statsbudgeten.⁷⁷ Detta syfte skulle motverkas av att tillämpa 10 kap 4 § andra

⁷⁶ Se prop. 1997/98:45 del 1 s. 603.

⁷⁷ Se prop. 1997/98:45 s. 359.

meningen för generöst enligt domstolen som valde att med hänsyn till tidsaspekten sätta begränsningen av ansvaret till 40 % av kostnaderna.⁷⁸

4.2.2 MÖD 2010:31

I detta fall var det ostridigt att bolaget i fråga orsakat föroreningarna. Detta bolag hade genom fusion uppgått till ett nytt bolag som därför var rätt adressat för föreläggande. Domskälen gällande vilka åtgärder som var miljömässigt motiverade och skäliga var i stor utsträckning lika de i MÖD 2010:24. I detta fall utgjorde det förorenade området ett riskklass 1 område, och i och med detta var nyttan övervägande gentemot kostnaderna. Anledning att med hänsyn till tidsaspekten jämkna ansvaret fanns inte i detta fall då utsläppen härstammar från tidsperioden 1972–1992. Inte heller att verksamheten varit tillåten och haft tillstånd enligt miljöskyddslagen var tillräckligt för att skäl till jämkning skulle föreligga. Domstolen uttryckte att tillståndsbeslut ger tillåtelse för en viss verksamhet, men inte för enskilda utsläpp.

Det som ger detta fall extra intresse är att bolaget anförda att dess ekonomiska förhållanden skulle medföra att kraven var oskäligt betungande, och att fullt efterbehandlingsansvar på denna grund varken var rimligt eller proportionellt. Bolaget påstod vidare att med hänsyn till begränsade medel skulle saneringen av området inte kunna bli fullständig och att detta skulle vara till nackdel för miljön. Domstolen lyfte återigen fram syftet med reglerna i 10 kap MB, nämligen att efterbehandling ska ske utan belastning på statsbudgeten och att en generös tillämpning av 10 kap 4 § MB underminerar detta syfte. MÖD kom fram till att några skäl för jämkning inte förelåg och bolagets efterbehandlingsansvar sattes inte ned.⁷⁹

4.2.3 MÖD 2010:45

Fallet i fråga handlar om Trafikverkets ansvar för ett förorenat område där stora mängder arsenik och PAH förekommer. Det är ett väldigt tekniskt fall där olika åtgärdsalternativ diskuteras. Denna del av fallet är inte intressant för denna uppsats. Även i detta fall görs dock även en bedömning om miljömässigt motiverade och skäliga åtgärder enligt 10 kap 4 § MB. Med hänvisning till den stora mängd arsenik och PAH i området och vikten av långsiktiga åtgärder gjorde domstolen bedömningen att det mer omfattande av efterbehandlingsalternativen skulle användas. För ansvarets omfattning var det i detta fall tidsaspekten som hade betydelse. Verksamheten pågick mellan 1918 och 2005. Ansvaret för föroreningar som härstammat från perioden innan 1960 jämkades i fallet till noll, medan föroreningar som härstammat från 1960-talet medförde visst ansvar. Föroreningar som uppkommit efter 1969 ansågs Trafikverket fullt ansvarigt för, och vid en samlad bedömning sattes ansvaret till 50 % av kostnaderna för efterbehandling.⁸⁰

⁷⁸ Se MÖD 2010:24.

⁷⁹ Se MÖD 2010:31.

⁸⁰ Se MÖD 2010:45.

4.3 Inkråmsförvärv

4.3.1 MÖD 2003:127

I detta fall hade ett företag övertagit en verksamhet som orsakat PCB-föroreningar i Umeälven. MÖD hade att ta ställning till huruvida den nye verksamhetsutövaren kunde bli ansvarig för de efterbehandlingsåtgärder som krävdes. Domstolen håller sig relativt kortfattad i domen, men konstaterar att både tidigare och nuvarande verksamhetsutövare kan hållas ansvarig för efterbehandling enligt 10 kap 2 § MB. I domen hänvisas till förarbetena till Miljöbalken (prop 1997/98:45 s. 361) som stödjer att krav kan riktas mot nuvarande verksamhetsutövare. Detta tillsammans med tidigare praxis som utvecklades under miljöskyddslagen (1969:387) visar att den som förvärvar en verksamhet i princip tar över både rättigheter och skyldigheter. Krav på efterbehandlingsåtgärder kan alltså riktas till vem som helst av tidigare eller nuvarande verksamhetsutövare. Domstolen anger även att ansvar för utredningar och kartläggning av föroreningar anses ingå i efterbehandlingsansvaret som i detta fall föll på förvärvaren. Till omständigheterna i detta fall hör även att viss förorening fortfarande skedde från fastigheten i fråga.⁸¹

4.3.2 MÖD 2011:24

Detta fall tar upp ett företag som förvärvat maskiner och lokaler från ett konkursbo. Konkursboet hade tidigare ägnat sig åt tillverkning av maskinskyltar och i denna process använt sig av ämnet trikloretyl. Förvärvarens verksamhet riktade istället in sig på fotoetsning, något som den tidigare verksamhetsutövaren inte ägnat sig åt. Fotoetsning kräver inte användning av trikloretyl, det är istället direkt skadligt för typen av plåt som används i processen. Den nya verksamheten sökte ett nytt tillstånd för sin verksamhet när den startades. I detta tillstånd infattades användning av trikloretyl även om det aldrig användes i den nya verksamheten.

Frågan i fallet blev huruvida det nya bolaget kunde anses ha tillräckliga kopplingar till den tidigare verksamheten att det kan anses som verksamhetsutövare för den tidigare verksamheten. Den tidigare verksamheten gick i konkurs år 1986 och hade då 85 anställda. Det nya bolaget startade i slutet av 1980-talet med fyra anställda i ett enmansbolag med ett nytt tillstånd. Det förelåg ingen koppling gällande ägarintressen mellan bolagen, samt att det rörde sig av ytbehandlingsverksamhet av olika slag.

Med bakgrund i dessa omständigheter ansåg domstolen att det inte förelåg identitet mellan verksamheterna, och att det inte heller fanns något samband mellan verksamhetsutövarna. Därmed var förvärvaren inte att anse som verksamhetsutövare av den tidigare verksamheten enligt 10 kap 2 § MB.⁸²

⁸¹ Se MÖD 2003:127.

⁸² Se MÖD 2011:24.

4.3.3 MÖD M 3001–12

Omständigheterna i fallet utgjordes av att en garveriverksamhet förvärvade en viss del av inkråmet från ett konkursbo. Den förra verksamheten hade innan konkursen även den varit en garveriverksamhet. Det som förvärvades var maskiner och byggnader som använts i den tidigare verksamheten. Förvärvaren framhöll att den använde sig av en annorlunda produktionsteknik, och istället för att använda en krombaserad teknik använde förvärvaren en vegetabilisk teknik. Argumentationen gick ut på att visa att det var fråga om två verksamheter som var distinkt skilda från varandra. Detta med hänvisning till faktorer som antal anställda, produktionsmetoder och miljöpåverkan, samt att det är just kromgarvning som har gett upphov till föroreningen, och inte garveriverksamhet i sig.

Den krombaserade verksamheten pågick fram till år 1988. Utsläppen härstammar dock primärt från åren 1873–1946 då orenat avloppsvatten släppts ut från det första garveriet i området. År 1946 startades ett nytt garveri, vilket var det som gick i konkurs, som släppte ut delvis renat avloppsvatten från 1946 fram till 1958. Redan år 1971 genomfördes provtagningar i sjön som visade mycket höga halter av krom.

MÖD inleder sina domskäl med att i huvudsak hänvisa till samma förarbeten och tidigare praxis som domstolen hänvisade till i MÖD 2003:127. Domstolen konstaterar vidare att förvärvaren köpt maskiner av byggnader från konkursboet och fortsatte med garveriverksamhet. 27 av de tidigare 85 anställda kom att arbeta i den nya verksamheten. Vidare ansåg domstolen att verksamheten fick anses övertagen från den tidigare verksamhetsutövaren och att krav därmed kunde riktas mot förvärvaren, då tillräcklig identitet förelåg mellan verksamheterna. Förvärvaren var därför rätt adressat för kraven på att vidta undersökningar trots de skillnader som förelåg mellan verksamheterna.⁸³

4.3.4 MÖD 2022:2

Fallet handlar om huruvida förvärvaren av inkråmet i ett bolag som bedrivit en kemtvättsverksamhet och orsakat en misstänkt miljöskada är att anse som verksamhetsutövare av den tidigare verksamheten. Förvärvaren bedrev aldrig någon verksamhet på fastigheten med misstänkt miljöskada. Det riktades ett föreläggande mot förvärvaren om att vidta markundersökningar enligt 26 kap 22 § MB och frågan i detta fall var om förvärvaren var att anse som verksamhetsutövare. Övriga omständigheter i fallet inbegriper bland annat personkopplingar mellan överlåtare och förvärvare samt att överlåtaren strax efter överlåtande av verksamheten försattes i konkurs efter egen begäran.

⁸³ Se MÖD M 3001–12.

Domstolen inleder med att konstatera att förelägganden i enlighet med miljöbalkens regler kan riktas mot både fysiska och juridiska personer, men inte till en verksamhet som sådan.

Då föroreningskada ännu inte var konstaterad kunde föreläggande om undersökning av området enligt 10 kap MB inte utdömas. Dock kunde ett sådant föreläggande utdömas i enlighet med 26 kap 22 § MB, vilken kräver att någon bedriver verksamhet eller vidtar en åtgärd. Som tidigare nämnt bedrev förvärvaren ingen verksamhet på fastigheten där det befarades finnas en miljöskada. Frågan blev därför huruvida förvärvaren hade övertagit överlåtarens ansvar och därmed hade ansvar för avhjälpan.

Avhjälpanansvaret regleras primärt i 10 kap 2 § och utgår från PPP. Underinstanserna hade i fallet kommit fram till att förvärvaren kunde ses som verksamhetsutövare med hänvisning till de personkopplingar som förelåg mellan bolagen samt inkråmsöverlåtelsen. Denna uppfattning delades dock inte av MÖD. MÖD hänvisade till att verksamheten på fastigheten upphört nio år innan överlåtelsen, och att överlåtaren ej bedrivit verksamhet där, samt att förvärvaren inte bidragit till föroreningskada. I och med detta ansågs förvärvaren inte vara ansvarig i form av verksamhetsutövare.

Domstolen diskuterade sedan reglerna om ansvarsgenombrott och att någon generell princip om ansvarsgenombrott inte finns på miljörettens område. Inte heller det faktum att det förelåg släktband mellan bolagens ägare kunde tillmätas självständig betydelse för ansvarsfrågan. Domstolen var även noga med att poängtera att en inkråmsöverlåtelse inte har samma rättsliga mening som en fusion där alla rättigheter och skyldigheter övertas av det nya bolaget. Föreläggandet upphävdes och förvärvaren ansågs ej skyldig att vidta undersökningar.⁸⁴

4.4 Fusion

4.4.1 MÖD M 1189–17

Bakgrunden till detta fall var att mark- och miljödomstolen i en dom valt att undanröja ett föreläggande om inventering samt riskklassning av potentiellt förorenade områden. Detta gjordes med hänvisning till att bolaget som föreläggandet riktats mot genom fusion uppgått i ett annat bolag, och att föreläggandet därmed blivit upplöst.

MÖD konstaterar att fusion är en form av universalsuccession. Med detta menas att samtliga tillgångar och skulder från det överlåtande bolaget övertas av det övertagande bolaget. I detta ingår dels att domar med rättskraft som gäller mot det överlåtande bolaget gäller även mot det övertagande bolaget, dels att ett bolag som övertar ett annat genom fusion övertar talan från det upplösta

⁸⁴ Se MÖD 2022:2.

bolaget i fall fusionen registreras då rättegång pågår.⁸⁵ Detta gäller enligt MÖD även för rättigheter och skyldigheter enligt miljöbalken.

Det var således fel av mark- och miljödomstolen att upphäva föreläggandet på den grund att det tidigare bolaget upplöstes. Föreläggandet borde istället ha ändrats så att det riktades till det övertagande bolaget, och det övertagande bolagets övriga invändningar mot föreläggandet borde ha prövats. Med hänvisning till detta återförvisades målet till mark- och miljödomstolen.

4.4.2 MÖD 2006:36

Föreningarna uppkom i detta fall under åren 1952–1968 i form av kvicksilverföroreningar från avloppsvatten från en massafabrik. Även om utsläppen av kvicksilver slutade år 1968 så fortsatte verksamheten efter detta, och verkningarna av föreningarna fortsatte efter 1 januari 1999. Bolaget som tidigare drev verksamheten gick genom fusion ihop med ett annat bolag som nu var att anse som verksamhetsutövare.

En intressant aspekt som förekom i detta fall var att verksamhetsutövaren hävdade att undersökningen till stor del var av forskningskaraktär. Domstolen kom dock fram till att så inte var fallet. Vidare kom domstolen fram till att varken tidsaspekten eller det faktum att verksamheten bedrevs enligt dåvarande branschpraxis och teknik var skäl nog för att minska ansvaret. Ansvaret i detta fall avsåg provtagning och analys av föreningen. Domstolen beslutade att det var för tidigt att bedöma hur riskbedömningen skulle utformas och vem som skulle bekosta denna. Beslut om detta fick vänta till provtagning och analys färdigstälts.⁸⁶

4.4.3 MÖD 2022:10

Även i detta rättsfall hade bolaget som orsakat föreningarna upptagits genom fusion till ett annat bolag, vilket nu var att anse som ansvarig verksamhetsutövare. Bakgrunden i detta fall var att tunnor med cyanidslam förseglats och grävts ner i huvudsak under 1950- och 1960-talet. I och med att de vid nedgrävningen var förseglade bör enligt domstolen föreningarna uppkommit först en ansevärd tid senare.

I tidigare praxis från MÖD har ansvaret jämkats med hänsyn till tidsaspekten relativt enhetligt. Föreningar som uppstått under 1950-talet och tidigare har i praxis jämkats till 0, medan föreningar som uppstått under 1960-talet har jämkats till 50 %. Föreningar som uppstått först efter 30 juni 1969 har inte jämkats alls. Generellt har domstolen vid föreningar som uppstått under en längre tidsperiod utgått från en jämn fördelning under de år verksamheten varit aktiv.⁸⁷

⁸⁵ Se 23 kap 26 § aktiebolagslagen (2005:551).

⁸⁶ Se MÖD 2006:36.

⁸⁷ Se MÖD 2018:18.; MÖD 2010:24.; MÖD 2010:45.

I förevarande fall fann domstolen att det fanns övervägande skäl för att föreningen till en väsentlig del uppkom efter 1969, samt att bolaget haft möjlighet att agera tidigare och på så sätt minska eller förhindra föreningen. Domstolen kom till slut fram till att sätta ned ansvaret till 75 % av kostnaderna för efterbehandlingen.⁸⁸

4.5 Sammanfattning

Som vi kunde se i fallen MÖD 2010:10 och MÖD 2010:11 omfattas även deponeringen av avfall från en verksamhet som en förening. Alternativet var att dessa skulle räknas som förvaringsfall, som inte faller in under tillämpningsområdet för 10 kap MB. Vid förvaringsfallen är det fråga om en pågående miljöfarlig verksamhet, och avfall som är väl avskilt från den övriga omgivningen. Även om ett bolag inte har tillträde till det område där avfallet har deponerats kan ansvars utdömas. Detta eftersom länsstyrelsen med stöd av miljöbalken kan besluta om rätt att tillträda annans mark.

Den tydligaste aspekten vid bedömning om ansvarets skälighet är i de rättsfall som undersökts tidsaspekten. Enligt MÖD:s praxis jämkas ansvar för föreningar som uppstått innan 1960-talet till noll kronor. För föreningar som uppkommit under 1960-talet har ansvaret istället satts till ca 50 %, och föreningar som uppkommit efter 30 juni 1969 har ansvaret inte jämkats alls. Den 30 juni 1969 är enligt 8 § lag om införande av miljöbalken ett gränsdatum, och verksamheter som inte har varit i drift efter detta datum kan 10 kap MB inte tillämpas på.

Jämkning på grund av andra aspekter har visat sig svårare att motivera för verksamhetsutövarna i de olika fallen. MÖD motiverar restriktiv tillämpning av jämkning genom att hänvisa till ett av syftena med reglerna i 10 kap MB, vilket är att säkerställa att efterbehandling sker utan att belasta statsbudgeten. Ett bolags ekonomiska ställning är enligt MÖD inte en omständighet som motiverar att jämkning ska ske.

Ansvar till följd av inkråmsförvärv är en av de svårare frågor att bedöma. I förarbetena lyfter regeringen fram att det är enklast att rikta krav mot en nuvarande verksamhetsutövare. Vid förvärv av verksamhet tas i princip både rättigheter och skyldigheter över. Omständigheterna i det enskilda fallet är det som är av störst betydelse för bedömningen om den som förvärvat inkråmet från en verksamhet ska anses som ansvarig verksamhetsutövare enligt 10 kap 2 § MB. Av stor betydelse vid denna bedömning är huruvida den nya verksamheten kan anses ha tillräckliga kopplingar till den tidigare verksamhetsutövare. Det kan till exempel röra sig om ägarkretsen, samma personal och verksamhet av samma slag. För att krav ska kunna riktas mot en

⁸⁸ Se MÖD 2022:10.

förvärvare av inkråm krävs att verksamheten faktiskt har fortsatt drivas av förvärvaren.

Av den praxis som finns rörande bolag som fusionerats framgår att det är tydligt att fusion som MÖD uttryckt det är en form av universalsuccession. Detta innebär att alla rättigheter och skyldigheter följer med i fusionen. Detta är konsekvent för den praxis som finns gällande fusioner, till skillnad från vid inkråmsförvärv där bedömningen inte kan anses vara lika konsekvent.

5 Möjligheten att avtala om efterbehandlingsansvar

5.1 Generellt om friskrivningsklausuler

Utgångspunkten gällande ansvarsbegränsningar⁸⁹ är att sådana är tillåtna, vilket är i enlighet med principen om pacta sunt servanda. Precis som man hör på namnet ansvarsbegränsning handlar det om att en avtalspart, ofta säljaren, på något sätt vill begränsa sitt ansvar gentemot den andra avtalsparten. Ansvarsbegränsningar kan delas in i fyra olika huvudtyper. En total friskrivning innebär att en part ämnar friskriva sig från alla avtalsbrott. En partiell friskrivning innebär att parten begränsar sitt ansvar från vissa typer av avtalsbrott. Ett exempel på vad som enbart kallas ”friskrivning” är en ansvarsbegränsning som tar sikte på prestationens karaktär, exempelvis att något säljs i befintligt skick. Den sista av huvudtyperna kallas för påföljdsfriskrivning och innebär en begränsning av påföljderna. Det kan handla om samtliga påföljder, vissa påföljder eller vissa påföljder delvis.⁹⁰

Anledningarna till att en part på något sätt vill begränsa sitt ansvar gentemot den andra avtalsparten kan vara många. Till att börja med är lagar som jordabalk (1970:994) och köplag (1990:931) stränga mot en säljande part. Med anledning av detta är det förklarligt att en säljare vill begränsa ansvaret denne har gentemot köparen. Det kan även vara så att säljaren vill kunna förutse vilken riskexponering denne står inför vid försäljning, så att inga oväntade kostnader uppstår genom exempelvis en skyldighet att betala skadestånd. Anledningarna kan vara fler men dessa anledningar är av störst relevans för detta arbete.⁹¹ Ansvarsbegränsande klausuler kan i det väsentliga ses som ett instrument för omfördelning av risker. Enligt Lundmark bör friskrivningar underlätta och effektivisera omsättningen av varor och tjänster inom det marknadsekonomiska systemet.⁹²

Det finns en allmän uppfattning att friskrivningsklausuler ska tolkas snävt.⁹³ Detta gäller även i förhållande till preciserade påföljdsfriskrivningar, som i regel bör anses tyngande. Således riskerar även preciserade påföljdsfriskrivningar att åsidosättas av exempelvis regeln om restriktiv tolkning.⁹⁴ Preciserade påföljdsfriskrivningar har snävare tillämpning än generella påföljdsfriskrivningar och har sällan samma påverkan på parternas jämvikt. Normalt sett bör därför preciserade påföljdsfriskrivningar accepteras i större utsträckning

⁸⁹ I detta kapitel används ”ansvarsbegränsning” som samlingsbegrepp för de klausuler som begränsar en parts ansvar.

⁹⁰ Se Ramberg & Ramberg (2019) sid. 277.

⁹¹ IBID s. 277 f.

⁹² Se Lundmark (1996) s. 77 f.

⁹³ Se bland annat NJA 1954 s. 573.; Bernitz i SvJT 1972 s. 435 ff.

⁹⁴ Se Lundmark (1996) s. 206.

är generella sådana.⁹⁵ Ansvarsbegränsningar uttrycker en riskfördelning mellan parterna till ett avtal, men är något som kan missbrukas. Bland annat med anledning av möjligheten att missbruka sådana klausuler finns regeln om snäv tolkning, men även 36 § lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. Det framgår av förarbetena till avtalslagen att dess 36 § är tillämplig även på rent kommersiella affärsförhållanden. När det gäller tillämpning på rena affärsförhållanden bör paragrafen dock tillämpas med betydligt större försiktighet än vad som gäller vid tillämpning av paragrafen mellan konsument och näringsidkare.⁹⁶ Det bör även vara möjligt att jämka ett avtalsvillkor till fördel för en starkare part. Ett typexempel på sådan situation är jämkning vid ändrade förhållanden.⁹⁷ Grundsyftet med 36 § avtalslagen var att det i större utsträckning skulle vara möjligt för domstolarna att ingripa i avtalsförhållanden. Tanken med detta begränsade sig inte till att stoppa tillämpning av ett avtalsvillkor, utan även att ändra avtalsinnehållet.⁹⁸

Regeln om restriktiv tolkning ämnar skydda den som ansvarsbegränsningen görs gällande mot, på samma sätt som oklarhetsregeln.⁹⁹ Mer om oklarhetsregeln följer under avsnitt 5.2.

5.2 Civilrättsliga avtal och dess tolkning

När det kommer till tolkning av civilrättsliga avtal finns det ingen logisk eller hierarkisk metod för att göra detta.¹⁰⁰ Enligt den praxis som har utkristalliserats från Högsta domstolen sker avtalstolkning utefter en samlad helhetsbedömning utifrån de omständigheter som är relevanta i varje fall.¹⁰¹

Oklarhetsregeln är en av många principer för avtalstolkning. Oklarhetsregeln går i grunden ut på att den som formulerat avtalstext otydligt får stå risken att avtalet i stället tolkas mot dispositiv rätt. Hur pass viktig oklarhetsregeln i dagsläget är för avtalstolkning är omdebatterat, och vissa anser att regeln i princip är död med hänvisning till praxis från Högsta domstolen rörande försäkringsavtal.¹⁰² I äldre praxis från Högsta domstolen anser sig domstolen ha tillämpat regeln.¹⁰³ I senare praxis har Högsta domstolen däremot ändrat ståndpunkt.¹⁰⁴

⁹⁵ Se Lundmark (1996) s. 205.

⁹⁶ Se prop. 1975/76:81 s. 105.

⁹⁷ Se prop. 1975/76:81 s. 127.

⁹⁸ Se Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016) s. 332 f.

⁹⁹ Se Adlercreutz & Gorton (2010) s. 116.

¹⁰⁰ Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 178.

¹⁰¹ Se bland annat NJA II 1915 nr 5 s. 140.; NJA 2014 s. 960.; NJA 2018 s. 37.

¹⁰² Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 204 f.

¹⁰³ Se till exempel NJA 1950 s 86.; NJA 1963 s 683.; NJA 1989 s 269.

¹⁰⁴ Se till exempel NJA 2010 s. 416.

En tolkningsregel som är desto mer betydande för dagens avtalsstolkning är avtalets ordalydelse.¹⁰⁵ Högsta domstolen har i praxis uttalat att utgångspunkten vid fastställande av avtalsinnehåll är avtalets ordalydelse. Avtalets ordalydelse får som störst betydelse då det saknas gemensam partsavsikt eller andra omständigheter utanför avtalstexten.¹⁰⁶ Korrigering innebär fastställelse av avtalsinnehåll som går emot en entydig ordalydelse. Detta kan ske exempelvis då övriga omständigheter visar att parterna egentligen avsett något annat, eller om en avtalsbestämmelse är i strid med tvingande lag.¹⁰⁷ I det fall det finns en lucka i avtalstexten eller ett begrepp har flera betydelser kan detta fastställas genom precisering.¹⁰⁸

Vid klargörande av avtalsinnehåll utgår man även från bakgrundsretten (dispositiv rätt, handelsbruk och sedvana), ändamålet med avtalet, avtalets systematiska uppbyggnad, omständigheter före och efter avtalstidpunkten, skälighet och illojalitet.¹⁰⁹

5.3 Praxis från Mark- och miljööverdomstolen

5.3.1 MÖD 2012:59

Fallet berörde en fastighet som överlåtits från bolaget T (överlåtaren) till bolaget A (förvärvaren). Byggnaden i fråga var en före detta textilfabrik som förvärvaren låtit riva för att kunna exploatera marken för bostäder. Vid rivning av den tidigare byggnaden upptäcktes en stor mängd petroleum i marken, vilket förvärvaren avhjälppte. Efter avhjälpande skett riktade förvärvaren en regresstalan för kostnaderna mot överlåtaren, som i sin tur hävdade att det faktum att det fanns en friskrivningsklausul i avtalet inte hade någon ersättningsskyldighet. Utöver denna fråga som är relevant för uppsatsen diskuterades även MÖD:s behörighet att pröva tvisten samt bevisbörda och bevisvärdering. Dessa är däremot inte direkt relevanta för uppsatsen och denna del av domskälen redogörs inte för.

Av utredningen i fallet framkom att överlåtaren köpt fastigheten år 1986 och bedrev fram till år 2001 en panncentral där olja eldades för att värma upp byggnader på fastigheten och en närliggande fastighet. År 2001 köptes fastigheten av förvärvaren som fortsatte driva panncentralen fram till år 2004. De första tecknen på förorening uppkom under mitten av 1990-talet då klagomål om oljelukt framfördes. Undersökningar gjorda under 2004 visade att marken var förorenad med en stor mängd olja som läckt ut.

Överlåtaren invände att utbredningen av föroreningen visade att läckaget inte skett från pannrummet i fråga och inte heller under överlåtarens innehavstid.

¹⁰⁵ Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 180.

¹⁰⁶ Se till exempel NJA 2007 s. 35.; NJA 2013 s. 271.

¹⁰⁷ Se till exempel NJA 1984 s. 280.; NJA 2017 s. 113.

¹⁰⁸ Se till exempel NJA 2005 s. 142.

¹⁰⁹ Se Ramberg & Ramberg (2019) avsnitt 9.

Efter att ha gått igenom bevisningen kom domstolen fram till slutsatsen att föreningen ej kunde härledas till någon annan verksamhet. Som stöd för denna slutsats var utredningar inom områden som gränsade till fastigheten, där det inte fanns någon olja.

Då både överlåtaren och förvärvaren båda bedrivit verksamhet efter att oljan tidigast kunnat dateras ansågs båda två som verksamhetsutövare.¹¹⁰

Eftersom det fanns två ansvariga verksamhetsutövare var dessa solidariskt ansvariga i enlighet med 10 kap 6 § MB. Ingen jämkning enligt 10 kap 4 § var aktuell i målet. Verksamhetsutövarna hade därmed fullt ansvar gentemot det allmänna.

I enlighet med 10 kap 6 § 2 st MB delas ansvaret mellan de solidariskt ansvariga verksamhetsutövarna upp utifrån vad som är skäligt, sett till medverkan till förening samt omständigheterna i övrigt. Till övriga omständigheter i detta fall hörde friskrivningsklausulen i köpeavtalet, köparens undersökningsplikt, utebliven reklamation samt att den sanering förvärvaren utfört översteg kvalitetskraven som skulle föreläggas om fastigheten fortsatt skulle användas för industriändamål. Gällande de första tre av dessa omständigheter hänvisade MÖD till underinstansens bedömning.

Gällande friskrivningsklausulen i köpeavtalet framförde underinstansen till att börja med att talan väckt av överlåtaren vid miljödomstolen har sin grund i reglerna i 10 kap MB om efterbehandlingskostnadernas fördelning, och inte på jordabalkens regler om fel i fastighet. Således väcktes talan mot överlåtaren i form av verksamhetsutövare, och inte som fastighetsägare. Miljödomstolen gjorde bedömningen att klausulens ordalydelse tyder på att avsikten var att ta sikte på överlåtelsen av fast egendom och de obligationsrättsliga effekterna denna kunnat medföra. Friskrivningsklausulen innehöll inget uttryckligt förbehåll om att omfatta även potentiella krav på efterbehandling enligt 10 kap MB. Miljöbalkens 10 kapitel innebär ett offentlighetsrättsligt ansvar som till sin karaktär anses så betydande att det krävs en särskild ansvarsbegränsande klausul som tar sikte på efterbehandlingsansvar för att denna ska tillmätas betydelse. En generell ansvarsfriskrivning kunde således inte tillmätas betydelse för ansvarsfördelningen enligt 10 kap MB. Med hänvisning till detta ansåg miljödomstolen att friskrivningsklausulen i fallet inte kunde tillmätas självständig betydelse. Det var således inte visat att den gemensamma partsavsikten var att friskrivningsklausulen skulle innefatta efterbehandlingsansvar enligt 10 kap MB, och jämkning av överlåtarens ansvar kunde inte ske på den grunden.

Gällande undersökningsplikten var föreningen så pass dold att den upptäcktes först då förvärvaren rev byggnaden, och borde därmed inte upptäckts vid

¹¹⁰ Se även NJA 2012 s.125. Fallet uttalar att den som genomför saneringsarbete kan anses som verksamhetsutövare.

undersökningen. 10 kap MB innehåller inte heller några krav på reklamation, vilket gjorde att reklamation saknade relevans.

MÖD gjorde bedömningen att saneringskostnaderna inte kunde anses kostnadsineffektiva, och ingen av de övriga omständigheterna ansågs ha betydelse för fördelningen av ansvar. Bedömningen landade i att fördelningen av ansvaret delades upp med en jämn fördelningsnivå sett till antal år överlåtaren och förvärvaren hade varit utövare av verksamheten.¹¹¹

5.3.2 MÖD 2019:3

Även detta rättsfall berörde hur ansvarsfördelningen skulle se ut mellan parterna i målet. Bakgrunden i målet var att bolaget A bedrivit en verksamhet som tillverkat kablar och kondensatorer på en fastighet, och i verksamheten använt sig av PCB. Efter dels bolagsöverlåtelse, dels fusion hamnade den förorenade fastigheten till slut i bolaget S:s ägo. Bolaget S stod som ägare till fastigheten från 2010, och 2012 påbörjade S markarbeten samt uppförande av en lastkaj. Vid denna tidpunkt upptäcktes PCB-föreningar i marken och S utförde sanering. Redan på A genom aktieöverlåtelse överlät det dotterbolag som ägde fastigheten ställdes ett skadeslöshetsåtagande ut av köparen. Detta skadeslöshetsåtagande föreskrev att det förvärvande bolaget, eller ”the future buyer” skulle hålla A skadeslös i förhållande till kostnader för efterbehandling med anledning av krav från myndighet relaterad till ändrad användning av fastigheten. Inom ändrad användning av fastigheten ingick bland annat exploatering eller utveckling av fastigheten. Vidare angav skadeslöshetsåtagandet att i det fall tillsynsmyndigheten riktar krav mot köparen, skulle köparen inte ha något ansvar. Klausulen förutsatte alltså ändrad användning av fastigheten för att skadeslöshetsåtagandet skulle gälla.

Bolaget S tog till slut över rättigheter och skyldigheter kopplade till fastigheten, och därmed även skadeslösåtagandet i förhållande till bolaget A. Enligt MÖD fick detta skadeslöshetsåtagande i detta fall betraktas som ett gynnande tredjemansavtal. Alla de överlåtelseavtal som slutits innan fastigheten till slut hamnade i S ägo har innehållit en skiljeklausul, vilket enligt S innebar att MÖD var förhindrad att pröva detta. Domstolen avfärdade dock detta med hänvisning till att S valt att väcka talan vid mark- och miljödomstolen, när S lika gärna kunde valt att göra detta vid skiljenämnd. Således var domstolen oförhindrad att pröva A:s invändningar.

I fallet hade S vidtagit åtgärder för att hyresgästanpassa fastigheten. Åtgärderna utfördes därmed inte till följd av krav från tillsynsmyndigheten. Visserligen hade tillsynsmyndigheten framställt krav på hantering av de förorenade schaktmassorna, men åtgärderna i sig utfördes inte till följd av krav från tillsynsmyndigheten. Arbetena i marken kunde inte heller ses som rent underhåll, och inte heller nödvändiga för att upprätthålla fastighetens ändamål. Med

¹¹¹ Se MÖD 2012:59.

anledning av detta ansåg MÖD att åtgärderna föll in under skadeslösåtagandet.

Det konstateras i fallet att solidariskt ansvar föreligger mellan två eller fler verksamhetsutövare som är ansvariga för samma förorening. Detta sker utifrån vad som är skäligt med hänsyn till deras medverkan till skadan samt omständigheterna i övrigt. I förevarande fall var det A som ensamt orsakat PCB-föroreningen. Frågan var därmed om de övriga omständigheterna motiverade att S trots detta skulle bära vissa eller hela kostnaden för sanering.

MÖD inledde med att hänvisa till MÖD 2012:59.¹¹² Genom denna hänvisning konstaterade domstolen att den är behörig att pröva invändningar om innebörd och verkan av överlåtelseavtal mellan parterna. Det fanns enligt domstolen inget hinder mot att pröva A:s civilrättsliga invändningar. Det ansågs osannolikt att en professionell aktör på fastighetsmarknaden skulle acceptera efterbehandlingsansvar om det skedde utan någon typ av kompensation. Domstolen utgick från att skadeslöshetsåtagandet påverkat priset av förvärvet till fördel för S. Vidare ansågs existensen av ett skadeslöshetsåtagande tala för att S känt till att det var möjligt att det fanns föroreningar på fastigheten. Till detta hör att överlåtelseavtalet uttryckligen anger att det kunde finnas PCB på fastigheten.

Sammantaget hade S vid förvärvet vetskap om potentiella föroreningar av PCB. Ett gynnande tredjemansavtal för A finns mellan parterna som tar sikte på efterbehandlingskostnader kopplade till utveckling av fastigheten. Genom denna klausul i avtalet har priset blivit lägre än om den inte funnits. Åtgärderna vidtagna av S har varit utveckling av fastigheten som faller under meningen med skadeslöshetsåtagandet. På dessa grunder bedömde MÖD att S, det vill säga förvärvaren, skulle bära alla saneringskostnader.¹¹³

5.3.3 MÖD 2021:28

Bakgrunden i detta fall var att bolaget Ö, som var ett fastighetsbolag, genom fusion gått samman med ett bolag som under åren 1952–1990 bedrivit bussverksamhet på en fastighet. Det bolag som bedrev bussverksamheten var under perioden 1952–1988 helägt av kommunen, som 1988 sålde bolaget. Efter ett antal överlåtelser och fusioner gick det till slut samman med Ö.

Bolaget Ö slöt ett avtal med kommunen gällande exploatering av fastigheten, och det var i samband med denna exploatering som föroreningen upptäcktes. Ö avhjälpste föroreningen och riktade en regresstalan mot kommunen och länstrafiken enligt reglerna i 10 kap MB. Bussverksamheten överläts av kommunen till länstrafiken 1988, och länstrafiken överlät i sin tur verksamheten

¹¹² Se avsnitt 5.4.1.

¹¹³ Se MÖD 2019:3.

till ett helägt dotterbolag som bedrev verksamheten fram till 1994 då ett annat bolag tog över verksamheten.

Exploateringen syftade till att uppföra bostadslägenheter på fastigheten. Kommunen invände i första hand att den inte var att anse som verksamhetsutövare enligt 10 kap MB, med tanke på att kommunen själv aldrig bedrivit bussverksamheten utan gjort detta genom ett dotterbolag, som såldes via aktieöverlåtelse till länstrafiken och senare fusionerades med Ö. Domstolen anförda att alla de olika bolag som drivit verksamheten under tidigare år var verksamhetsutövare enligt 10 kap 2 § MB som kunde hållas ansvariga gentemot det allmänna. Att dessa bolag helt eller delvis har ägts av kommunen eller länstrafiken innebar inte ensamt att kommunen eller länstrafiken var att anse som verksamhetsutövare, eftersom någon generell bestämmelse om ansvarsgenombrott inte finns inom den svenska miljöretten.¹¹⁴ Med hänsyn till omständigheterna i fallet kom domstolen fram till att Ö var att anse som primärt ansvarig verksamhetsutövare. Redan detta talade för att Ö skulle bära hela ansvaret.

Den intressanta frågan för uppsatsen är exploateringsavtalet som slöts mellan Ö och kommunen. I exploateringsavtalet sades att Ö skulle stå för alla kostnader med anledning av efterbehandlingsåtgärder på fastigheten, och upp till ca 80 % av kostnaderna vid föroreningar inom den närliggande marken som var allmän plats. MÖD för i domskälen ingen diskussion kring exploateringsavtalet då det stod klart att Ö var den primärt ansvariga verksamhetsutövaren. Exploateringsavtalet användes av domstolen som ett komplement till slutsatsen att kostnaderna skulle bäras av Ö.¹¹⁵

5.4 Sammanfattning

Ansvarsbegränsningar är tillåtna och inte ovanliga i avtal. Det ligger ofta i en parts intresse att begränsa sitt eget ansvar i något hänseende. En ansvarsbegränsning syftar till att på något sätt fördela riskerna mellan parterna, men riskerar att missbrukas. Med anledning av detta finns det en uppfattning om att ansvarsbegränsningar i allmänhet ska tolkas snävt. Den snäva tolkningen av ansvarsbegränsningar syftar till att skydda den part som friskrivningen görs gällande mot. Regeln om restriktiv tolkning är inte den enda skyddande regeln. Bland tolkningsmetoderna för avtal finns den så kallade oklarhetsregeln, vilken innebär att ett otydligt avtalsvillkor ska tolkas till nackdel för den som formulerat villkoret. Oklarhetsregeln är dock omdebatterad och dess tillämpningsområde får anses något oklart i dagsläget. Det är svårt att avgöra vilken betydelse 36 § avtalslagen har gällande avtal om efterbehandling. Teoretiskt sätt är det möjligt att jämkna en ansvarsbegränsning i det fall den framstår som oskälig. Däremot har 36 § avtalslagen ett snävt tillämpningsområde när det gäller kommersiella avtalsförhållanden och något exempel på

¹¹⁴ Se MÖD 2013:28.

¹¹⁵ Se MÖD 2021:28.

tillämpning i praxis inom miljöretten finns inte, och jag har svårt att se 36 § avtalslagen tillämpas på ett avtal om efterbehandling.

De två metoder för avtalstolkning som har visat sig mest relevanta för tolkning av ansvarsbegränsande klausuler i de fall som behandlar avtal om efterbehandling är dels avtalets ordalydelse, dels den gemensamma partsavsikten. Som vi såg i MÖD 2012:59 framhöll domstolen att det av klausulens utformning framgick att parterna hade ämnat att ta sikte på de obligationsrättsliga följderna enligt jordabalken som kan uppstå i samband med fastighetsöverlåtelse. Därmed framgick inte av klausulen att avsikten var att den även skulle inbegripa efterbehandlingsåtgärder enligt 10 kap MB.

I både MÖD 2019:3 och MÖD 2021:28 förekom ansvarsbegränsande klausuler som uttryckligen tog sikte på eventuella krav på efterbehandling. Gällande MÖD 2019:3 så handlade det om ett skadeslöshetsåtagande som utställdes till förmån för tredje man. Detta skadeslöshetsåtagande tog specifikt sikte på situationen att förvärvaren vidtog åtgärder i syfte att utveckla området, vilket förvärvaren också gjorde. Som domstolen anförde i fallet var det också troligt att förvärvaren kände till att fastigheten eventuellt var förorenad redan på grund av att det fanns ett skadeslöshetsåtagande, något som även borde sänkt priset till förmån för förvärvaren.

Det som går att utläsa av dessa rättsfall är att det är möjligt att för regressledet sluta avtal om uppdelning av efterbehandlingskostnader under vissa förutsättningar. Det viktigaste är att den ansvarsbegränsande klausulen måste vara tydligt utformad för att kunna tillmätas verkan. En generell ansvarsbegränsning bör inte få någon verkan för ansvarsfördelningen. Redan det faktum att en säljare vill ta in en preciserad ansvarsbegränsning om efterbehandlingsansvar bör få varningsklockor att ringa hos köparen.

Det är värt att notera att dessa rättsfall berör civilrättsliga avtals påverkan på det ansvarsfördelningen av det offentlighetsrättsliga ansvaret i 10 kap MB, och inte berör hur civilrättsliga avtal behandlas i allmän domstol efter en part redan har stått för avhjälpan.

6 Analys och slutsatser

6.1 Tolkning av principen om att förorenaren betalar

Principen om att förorenar betalar är en av de viktigaste principerna både inom den svenska miljörätten och EU:s miljö rätt. Av principens ordalydelse i kombination med 10 kap 2 § MB går att utläsa att den som har förorenat markområde, vattenområde, grundvatten, byggnad eller anläggning är den som ska stå för kostnaden för att avhjälpa skadan. Detta framstår som en väldigt simpel tolkning och idealet skulle självklart vara att det är precis så. Av det som har framkommit genom uppsatsens undersökningsdel ställer jag mig dock tveksam till om så är fallet.

Precis som fallet är med många principer är principen om att förorenaren betalar inte utan undantag. Mark- och miljööverdomstolen framhäver i ett flertal domar att det bakomliggande syftet är att efterbehandling av förorenade områden ska ske utan att det belastar statsbudgeten. Uttrycket ”inte belasta statsbudgeten” innebär indirekt att skattebetalarna inte ska drabbas av att behöva bidra till efterbehandling av förorenade områden. Detta syfte riskerar vidare enligt MÖD att undermineras om jämningsregeln i 10 kap 4 § MB skulle tillämpas i för generös utsträckning. När det är ostridigt i ett mål att verksamhetsutövaren i fråga har orsakat förorening är detta enligt mig en hård, men bra och nyttig ståndpunkt. Fall som MÖD M 3001–12 ställer jag mig dock mer frågande till. Det är i fallet värt att notera att föreläggandet som riktades mot den nya verksamhetsutövaren gällde undersökningar i området, men att samma bör gälla för sanering. Av utredningen i fallet framkommer inte att det finns några sammankopplade ägarintressen mellan tidigare och nuvarande verksamhetsutövare. Ca en tredjedel av de tidigare anställda fortsatte däremot jobba i den nya verksamheten. Det som gör att jag ställer mig frågande till fallet är att föroreningarna i området utgjordes av krom som förekom i sjön runt fastigheten. Redan 1971 visade provtagningar mycket höga halter av krom i sjön. Verksamheten togs över av förvärvaren 1993, långt efter att den krombaserade verksamheten upphört. Förvärvaren använde aldrig krom i sin verksamhet men ansågs ändå skyldig att vidta undersökningar om detta på grund av att den tidigare verksamhetsutövaren gått över till vegetabilisk metod innan konkursen samt personalstyrkan som delvis var samma. Därmed ansågs tillräcklig identitet mellan verksamheterna föreligga. I min mening var det inte förorenaren som fick stå för kostnaderna i detta fall.

Med hänvisning till ovanstående skulle jag säga att principen om att förorenaren betalar i grund och botten handlar om att skattebetalarna inte betalar. I min mening är därmed namnet på principen till viss del missvisande, även om det ger vägledande för grunden med principen.

6.2 Genomslaget av PPP i 10 kap MB

Först när vi nu har tittat på PPP:s bakomliggande syften och hur principen ska tolkas kan jag ta ställning till huruvida principen har fått genomslag inom den svenska miljörätten. Om vi ser till utformningen av reglerna om efterbehandling i 10 kap MB skulle jag säga att dessa ger uttryck för att det faktiskt är föreningen som betalar. Den grundläggande bestämmelsen för verksamhetsutövaransvaret är 10 kap 2 § MB. Denna paragraf anger att den som antingen har bedrivit en verksamhet eller har vidtagit en åtgärd är ansvarig för att avhjälpa dem föroreningskada eller allvarliga miljöskada som har uppstått till följd av verksamheten eller åtgärden. Den som är att anse som verksamhetsutövare är den som faktiskt och rättsligt haft möjlighet att ingripa. Detta är dock ingen legaldefinition då någon sådan inte existerar i svensk miljö rätt. Det har i stället varit upp till praxis att utarbeta en definition av detta väldigt viktiga begrepp. Definitionen ”den som har faktisk och rättslig möjlighet att ingripa” är en typ av utgångspunkt och vidare har MÖD uttalat att omständigheterna i varje enskilt fall är av stor betydelse. Att omständigheterna i varje enskilt fall tillmäts stor betydelse går att se i den praxis som har redogjorts för i uppsatsen. Bestämmelsen utesluter inte heller att fler än en är att anse som verksamhetsutövare. Att den som ansvarar för driften av en verksamhet är att anse som ansvarig ligger enligt mig i linje med att föreningen ska betala. Den som ansvarar för något har också makten att ingripa och sätta stopp för det som pågår. Det går med bakgrund av ovanstående inte att säga att det finns en definition av begreppet ”verksamhetsutövare” som gäller i varje fall.

Det finns ingen generell bestämmelse om ansvarsgenombrott inom den svenska miljö rätten trots att diskussion om detta har varit på agendan ett flertal gånger. Om det skulle införas en generell bestämmelse om ansvarsgenombrott skulle detta innebära ett väsentligt utökat ansvar för skador enligt miljöbalkens 10 kapitel.

Trots att det inte finns någon regel gällande ansvarsgenombrott har MÖD utdömt ansvar till ett moderbolag, för en förorening orsakad av ett dotterbolag. Ansvar ålades däremot inte på grund av ansvarsgenombrott, utan genom en utökning av begreppet verksamhetsutövare. De avgörande omständigheterna som gjorde ansvarsgenombrott aktuellt i detta fall var för det första att det var ett helägt dotterbolag. För det andra gick dotterbolaget med förlust i flera års tid och var beroende av koncernbidrag från moderbolaget för att undvika konkurs. Detta innebar att moderbolaget hade ett avgörande inflytande på dotterbolagets verksamhet och hade faktiskt och rättslig möjlighet att ingripa. Att det är möjligt för ett moderbolag att bli efterhandlingsansvarigt till följd av omständigheter som i fallet ovan är i min mening väl i linje med principen om att föreningen betalar.

Ansvarsgenombrott på miljö rättens område skulle i större utsträckning förhindra missbruk av exempelvis dotterbolag genom att lägga över en verksamhet som riskerar att förorena omgivningen på ett dotterbolag för att sedan

likvidera detta, eller se till att dotterbolaget inte har tillräckliga tillgångar för att stå för avhjälpande. På så sätt är en möjlighet till ansvarsgenombrott viktig för att upprätthålla PPP i praktiken, och förhindrar missbruk av reglerna om efterbehandlingsansvar.

Bestämmelsen 10 kap 4 § MB anger att avhjälpande ska ske i skälig omfattning. Vad skälig omfattning är för något baseras på olika kriterier varav tidsaspekten i praktiken har visat sig vara den viktigaste. Hur tidsaspekten behandlas baseras främst på 8 § lag om införande av miljöbalken som anger att miljöbalkens bestämmelser inte är tillämpliga på verksamheter som inte har varit i drift efter den 30 juni 1969. Detta är inom detta område ett väldigt viktigt gränsdatum. För skador som uppstått innan detta datum finns gränsnivåer som numer får anses etablerade. Jämkningsnivån av ansvar med hänsyn till tidsaspekten har tre nivåer. Den första av dessa är föroreningar som uppstått innan år 1960. För dessa föroreningar har ansvaret i praxis jämkats till noll kronor. Den andra nivån utgörs av föroreningar som uppstått under 1960-talet. Ansvaret för dessa har typiskt sett satts till 50 % av kostnaderna. Den tredje och sista nivån är föroreningar som uppstått efter 30 juni 1969, där jämkning inte har ansetts motiverad. För att ansvar alls ska utdömas krävs att föroreningens verkan fortsatt efter miljöbalkens ikraftträdande år 1999. Om den faktiska verksamheten inte fortsatt efter 1969 kan ansvar inte utdömas alls, även om föroreningarna uppstått under 1960-talet.

Reglerna om efterbehandlingsansvar faller inte heller in under reglerna i preskriptionslagen, vilket framgår av 10 kap 8 § MB.

Tidsaspekten är det kriterium som i störst utsträckning ensamt motiverat jämkning av ansvaret. Ett kriterium som nämnts i ett flertal fall men som inte ensamt motiverat nedsättning av ansvaret är huruvida verksamheten bedrivits i enlighet med gällande lagstiftning, eventuellt tillstånd samt aktsamhet i övrigt. Mark- och miljööverdomstolen har uttryckt det som att innehav av ett visst tillstånd innebär att en viss verksamhet är tillåten. Att verksamheten som sådan är tillåten innebär dock inte att utsläppen som riskerar att komma från verksamheten är tillåtna.

Den allmänna aktsamheten bedöms utefter kunskap, branschpraxis och ekonomi. Ovanstående kriterium kan i kombination med andra omständigheter utgöra skäl för jämkning av efterbehandlingsansvaret, men har inte ansetts ensamt utgöra skäl för detta. Exempel på övriga omständigheter som åberopats av parter i praxis är bland annat ekonomisk ställning, något MÖD inte tog hänsyn till i det fallet.

Det har således visat sig svårt att få till jämkning av efterbehandlingsansvaret med hänsyn till andra aspekter än tidsaspekten. Detta ligger i linje med MÖD:s uttalanden om att efterbehandling av förorenade områden ska belasta statsbudgeten i minst möjliga mån, vilket i sin tur ligger i linje med principen

om att förorenaren ska betala. På detta område av den svenska miljörätten kan vi i och med detta se att principen om att förorenaren betalar har fått ett tydligt genomslag. Om ansvar utdömdes för föroreningar längre tillbaka i tiden än vad som gäller i dagsläget hade detta i min mening skapat en för stor osäkerhet, och den dragna tidsgränsen anser jag som rimlig.

När det kommer till fördelningen av det ansvaret i enlighet med 10 kap 6 § MB gäller att det är ett solidariskt ansvar. Att ansvaret är solidariskt beror på att det i praktiken är svårt att dela upp ansvaret mellan flera olika verksamhetsutövare på förhand. I praktiken är det även svårt att få till stånd en samordnad prövning av varje ansvarig verksamhetsutövare enligt 10 kap 4 § MB, det vill säga skälighetsbedömningen. Dessa aspekter har resulterat i att förhållandet mellan båda dessa paragrafer är svårdefinierat. Å ena sidan finns intresset av att en föroreningsskada blir avhjälpd så snabbt som möjligt, och i och med detta står det tillsynsmyndigheten fritt att rikta krav mot antingen nuvarande eller tidigare verksamhetsutövare som då får stå för kostnaderna för avhjälpande. Å andra sidan finns intresset hos den verksamhetsutövare som får krav riktat mot sig att enbart stå för sin beskärda del av kostnaderna. Risken att tidigare verksamhetsutövare inte har förmåga att ersätta den som stått för kostnaderna finns alltid.

Det kan exempelvis vara så att tidigare verksamhetsutövare gått i konkurs eller är insolvent. I detta läge får vi ställa oss frågan vilket intresse som väger tyngst. Är användning av den mer förvaltningsrättsliga metoden där en verksamhetsutövare kan krävas på hela kostnaden den som är mest lämplig att tillämpa? Eller är den mer skadeståndsrättsliga metoden där en verksamhetsutövare enbart kan krävas på sin del av ansvaret lämpligare? Det ideala hade självfallet varit att varje verksamhetsutövare direkt hade fått ansvaret uppdelat mellan sig. Detta har ju dock som sagt visat sig väldigt svårt att genomföra i praktiken. Vad är då den mest lämpliga mellanvägen? Generell konsensus i litteraturen är att en av verksamhetsutövarna bör kunna stå för det sammanlagda ansvaret för alla de ansvariga verksamhetsutövarna. Detta ligger i linje med intresset av att föroreningsskador ska avhjälpas utan belastning på statsbudgeten. Det säkerställer att åtminstone en förorenare betalar, varvid det sedan blir dennes uppgift att via regresstalan söka ersättning från övriga verksamhetsutövare.

Mark- och miljööverdomstolen har dock i mål MÖD 2014:2 valt att tillämpa den mer skadeståndsrättsliga metoden för ansvarsfördelning. I fallet hade verksamhetsutövaren i fråga lyckats bevisa att det var omöjligt att vissa av de ämnen som förekom i det förorenade området härstammade från verksamheten. I och med att detta hade bevisats i fallet ansåg MÖD att det var oskäligt att förelägga bolaget ansvar för utredning även gällande de ämnen som omöjligt kunde härstamma från verksamheten. Detta synsätt på ansvaret är att föredra från verksamhetsutövarens perspektiv då denne slipper att föra regresstalan efter att avhjälpande har skett. Denna metod ligger däremot

mindre i linje med intresset att förhindra att skattemedel går till att betala för efterbehandling.

Mark- och miljööverdomstolen i ovanstående mål ligger inte helt i linje med de hårdare avgörandena gällande skälighetsbedömningen. Samtidigt har jag förståelse för att omständigheterna i varje enskilt fall och håller med om att det hade setts som för hårt att ålägga utredningsansvar även för de ämnen som inte härstammade från verksamheten i fråga. Jag hade dock inte heller blivit förvånad om verksamhetsutövaren blev ålagd ansvar även för detta. Generellt sett har MÖD hållit en hård linje gällande reglerna i miljöbalkens 10 kap. Detta kan i stor utsträckning härledas till principen om att förorenaren betalar vilken kommer till uttryck genom att skattebetalarna inte ska stå för kostnaden. Miljörätten i allmänhet, men i synnerhet reglerna i 10 kap tar i stor allmänhet hänsyn till det allmänna intresset om en god miljö, både nu och i framtiden. På grund av detta riskerar däremot enskilda verksamhetsutövare att drabbas av ett ansvar som i vissa fall känns lite väl omfattande. I mål där det är ostridigt att det är verksamhetsutövaren i fråga som orsakat föroreningarna håller jag med om att bedömningen bör vara stenhård.

I fall som MÖD M 3001–12 tycker jag, som jag var inne på innan, att bedömningen är för hård. Det är dock värt att notera att MÖD i ett senare rättsfall har tillämpat ett till synes mindre hårt förhållningssätt. Den omständighet som var av störst betydelse i det fallet var att verksamheten inte hade fortsatt vara i drift efter förvärvet. Detta innebar att den nye verksamhetsutövaren inte kunde ha ansetts bidra till föroreningen. Detta trots att det förelåg ägarförhållanden mellan de båda verksamheterna. Jag ställer mig till viss del frågande om huruvida förvärvaren av garveriverksamheten i MÖD M 3001–12 kunde anses ha bidragit till föroreningen. Som framgår av fallet bestod föroreningarna av utsläpp av ämnet krom, ett ämne som förvärvaren aldrig använde i sin egen verksamhet. Således utgick ansvar på grunden att det ansågs som väsentligen samma verksamhet som innan.

MÖD M 3001–12 liknar i stor utsträckning MÖD 2011:24. I det senare av dessa fall hade ett förvärv av maskiner och inventarier skett på samma sätt som i det förra. Likheten som föreligger i fallen är att verksamheten fortsatte att drivas, och till sin karaktär likt de tidigare verksamheterna. I MÖD 2011:24 rörde det sig om ytbehandlingsverksamhet, och ämnet trikloretyl som släppts ut av den tidigare verksamhetsutövaren. Förvärvaren hade i fallet inte använt ämnet i sin verksamhet. MÖD kom i detta fall fram till att det inte kunde anses föreligga tillräckliga kopplingar till den tidigare verksamheten, och att det rörde sig om olika typer av ytbehandling.

Trots de många likheterna mellan de båda fallen hade de olika utgång. Till sammans med annan praxis på området går det att konstatera att det inte med säkerhet går att förutse vilka konsekvenser ett inkråmsförvärv kan föra med sig sett till efterbehandlingsansvar. Det som däremot klart går att se är att

principen om att förorenaren betalar har fått genomslag i denna del av den svenska miljörätten.

6.3 Skillnader sett till förvärvstyp

Som vi har sett under uppsatsens gång finns det skillnader gällande hanteringen av efterbehandlingsansvar mellan de olika typerna av företagsförvärv. Vid fusion gäller i princip att det är en universalsuccession av rättigheter och skyldigheter kopplade till den juridiska personen. Vid aktieförvärv byter den juridiska personen ägare, men organisationsnumret förblir detsamma. Att det är just en juridisk person gör det hela relativt okomplicerat. Bolagets rättigheter och skyldigheter påverkas inte av de ändrade ägarförhållandena. Samma sak gäller vid fusion, den juridiska personen försvinner, men rättigheter och skyldigheter förblir samma och försvinner således inte bara för att bolaget upplöses. Att vi i den praxis som tagits upp i uppsatsen inte har sett några frågor kopplade till aktieförvärv beror på att det helt enkelt inte finns någon praxis gällande detta. Det är i fallen bolag som för talan gentemot andra bolag eller alternativt myndigheter. Hur ägarförhållandena bakom dessa bolag ser ut spelar ingen roll, och den situation att någon har förvärvat ett bolag med efterbehandlingsansvar behandlas inte enligt reglerna i 10 kap MB. Det är däremot ett flertal fall där fusion har skett och efterbehandlingsansvar har uppstått till följd av detta. Just det faktum att fusion har skett har dock inte varit en fråga som varit föremål för tvist i dessa fall. För det mesta har MÖD i dessa fall nöjt sig med att konstatera att fusion har skett och att det innebär att det nya, eller absorberande, bolaget nu är att anse som verksamhetsutövare. Det kan med anledning av detta anses som en självklarhet att efterbehandlingsansvar följer med vid en fusion.

Den självklarhet som gäller för fusion och aktieförvärv skiljer sig markant från vad som gäller för inkråmsförvärv. Vad som gäller vid inkråmsförvärv är till viss del redogjort för i föregående avsnitt. Som vi har sett är det vid inkråmsförvärv så att omständigheterna i det enskilda fallet är av största betydelse för huruvida efterbehandlingsansvar ska gälla för förvärvaren av en verksamhet.

Det mest grundläggande för att en förvärvare ska kunna åläggas efterbehandlingsansvar är att verksamhet fortsatt bedrivs. I det fall där verksamheten som orsakat förorening inte fortsatt drivs av förvärvaren har efterbehandlingsansvar inte bedömts föreligga. Detta innebär dock inte att efterbehandlingsansvaret automatiskt går över enbart för att verksamhet fortsatt bedrivs. Det som krävs är att verksamheten är så pass lik den tidigare verksamheten att det kan anses röra sig om samma verksamhet, och att denna anses övertagen av förvärvaren. Alternativt kan ansvar övergå på grund av samband mellan verksamhetsutövarna. Hur detta synsätt från tidigare praxis ställer sig mot senare praxis från MÖD 2022:2 där MÖD uttryckte att en verksamhet som sådan inte kan bli föremål för förelägganden framstår för mig som oklart.

Hur förhåller sig då rättsläget inom detta område till principen om att före-
naren betalar?

När det gäller aktieförvärv och fusion framstår de regler som gäller för dessa
som i linje med PPP. En juridisk person kan ha rättigheter och skyldigheter
och det är naturligt att det bolag, dvs den juridiska person som har orsakat en
förening ska stå för avhjälpande av denna. Självklarast är detta vid aktie-
förvärv. Vid fusion är detta något mindre av en självklarhet. Det föreande
bolaget är då en del av det bolag som i slutändan får stå för kostnaderna för
avhjälpande. Det är dock inte enbart det bolag som orsakade förening som
blir drabbat i dessa fall. Även det eller de bolag som föreandaren fusionerar
med blir i slutändan på ett sätt medskyldiga för avhjälpande. Det är såklart
fortfarande ett bolag som det gäller, men ansvar för efterbehandling kan dyka
upp som en oväntad överraskning för de andra parterna i fusionen. För det
mesta lär parterna i en fusion ingående undersöka varandras verksamheter
innan fusionen sker. Med anledning av detta går det att anta att eventuellt
efterbehandlingsansvar oftast inte kommer som en överraskning, och en risk-
bedömning bör vara gjord innan fusion. Eftersom det föreande bolaget
upplöses vid fusion är det naturligt att ansvaret vid fusion övergår till det nya
bolaget och detta anser jag vara i linje med principen om att föreandaren be-
talar.

Reglerna kring inkråmsförvärv är mer invecklade. Vid inkråmsförvärv är det
ofta maskiner och inventarier från konkursbon som förvärfas. Detta talar för
att den tidigare verksamhetsutövaren inte har förmåga att stå för avhjälpande.
Det är då av intresse huruvida den nya verksamhetsutövaren kan anses ha
bidragit till föreningsskadan så att denne kan åläggas ansvar för avhjälp-
pande, alternativt att identitet mellan verksamheterna föreligger eller att det
föreligger samband mellan verksamhetsutövarna. Även om förvärfvaren av en
verksamhet inte bidragit till föreningen kan ansvar ändå föreligga med hän-
visning till identitet mellan verksamheterna, eller samband mellan verksam-
hetsutövarna. Detta kan tyckas vara hårt i vissa fall, men ligger i linje med
intresset av att förhindra att skattemedel går till avhjälpande av föreningss-
skador.

Sammantaget går att säga att principen om att föreandaren betalar tydligt gäl-
ler vid fusion och aktieförvärv. När det gäller inkråmsförvärv är detta mindre
tydligt men i min mening så ser man ändå ett genomslag av principens grund-
tanke. Att den som anses ha tagit över en verksamhet kan bli efterbehand-
lingsansvarig medför att statsbudgeten blir belastad i mindre utsträckning,
vilket är ett av principens syften.

6.4 Påverkan av civilrättsliga avtal

Ansvaret enligt 10 kap MB är ett ansvar gentemot det offentliga. I och med
detta har civilrättsliga avtals roll för ansvarsfördelningen enligt 10 kap 6 §
MB varit uppe för diskussion i praxis. I civilrättsliga avtal finns ofta

ansvarsbegränsande klausuler och det är dessa som har stått i centrum i denna diskussion, huruvida MÖD tar hänsyn till sådana klausuler vid ansvarsfördelningen enligt 10 kap MB. I det första rättsfallet som behandlade denna fråga valde MÖD att inte ta hänsyn till en sådan klausul. Detta var dock inte för att det ansågs uteslutet att ansvarsbegränsningar kunde göras gällande vid ansvarsfördelningen. Det ansågs att klausulen var för generell, och inte specifikt tog sikte på efterbehandlingsansvar. Klausulen tog sikte på de obligationsrättsliga förpliktelserna i jordabalken och domstolen ansåg att partsavsikten inte var att klausulen skulle omfatta efterbehandlingsansvaret.

I MÖD 2019:3 aktualiserades återigen frågan om en ansvarsbegränsning i ett civilrättsligt avtal kunde påverka ansvarsfördelningen. I detta fall siktade klausulen uttryckligen på efterbehandlingsansvaret enligt 10 kap MB. Avtalet var ett gynnande tredjemansavtal och förvärvaren hade åtagit sig ett skadestöshetsåtagande under vissa specifika förutsättningar. Dessa förutsättningar var uppfyllda i fallet och eftersom klausulen fanns med i avtalet borde förvärvaren enligt domstolen annat att det kunde finnas en förorening på fastigheten, samt att klausulen troligen inverkat på priset. Med tanke på dessa omständigheter och att klausulen uttryckligen omfattade efterbehandlingsansvar bedömde MÖD att förvärvaren skulle bära samtliga kostnader för efterbehandling av fastigheten.

I det tredje och sista av dessa fall hade ett bolag slutit ett exploateringsavtal med kommunen som innehöll en klausul om att bolaget skulle stå för kostnaderna för efterbehandling om förorening upptäcktes. Avtalet varit i detta fall inte den avgörande faktorn då bolaget redan på andra grunder ansågs som primärt ansvarig. Klausulen i exploateringsavtalet var enbart en bidragande faktor.

Mark- och miljööverdomstolens bedömningar i dessa fall ligger i linje med uppfattningen om att ansvarsbegränsningar ska tolkas snävt. Den ansvarsbegränsning som inte godkändes av domstolen var mer generellt utformad, vilket stödjer uppfattningen om snäv tolkning.

Att ansvarsfördelningen påverkas av civilrättsliga avtal utgör enligt mig ett undantag från ordalydelsen hos principen om att förorenaren betalar. Visserligen är det enligt NJA 2012 s. 125 möjligt att den som utför saneringsarbete anses som verksamhetsutövare. Den som utför saneringsarbete är däremot inte den som förorenat området. När ansvaret fördelas via civilrättsliga avtal undermineras däremot inte syftet att efterbehandling ska ske utan belastning av statsbudgeten. Avsteget från principen kan därmed inte anses särskilt stort och det finns fördelar med att redan vid ansvarsfördelningen enligt reglerna i 10 kap MB ta hänsyn till avtalet. I och med detta slipper verksamhetsutövaren att senare rikta regresstalan vid allmän domstol, vilket sparar in kostnader för både verksamhetsutövaren och det allmänna. Huruvida civilrättsliga avtal kan

spela roll redan vid tillsynsmyndighetens föreläggande om efterbehandling går inte att svara på i dagsläget, då detta ännu inte har tagits upp i praxis.

6.5 Slutsatser

Min uppfattning är att principen om att förorenaren betalar inte ska tolkas exakt som ordalydelsen låter. När man hör principens namn förs tankarna till en princip som är väldigt rak: Den som har förorenat ska se till att föreningen försvinner. Principen kan i min mening inte begränsas till den lydelsen. I principen ingår det viktiga syftet att skattebetalarnas pengar inte ska gå till att betala för föreningsskador som orsakats av verksamhetsutövare. Detta kan möjligen framstå som oviktigt i sammanhanget men det motiverar en hårdare bedömning vilket ökar PPP:s genomslag.

Principen om att förorenaren betalar har fått genomslag för reglerna om efterbehandling i 10 kap MB. Aspekter som hård ansvarsbedömning och en bred tolkning av begreppet verksamhetsutövare är tecken på principens genomslag. En bred tolkning av begreppet verksamhetsutövare bidrar i längden till att ansvar för avhjälpande kan åläggas i fler fall. Detta innebär att fler föreningsskador avhjälpas utan belastning på statsbudgeten.

De olika typerna av företagsförvärv utgör vissa mindre skillnader i principens genomslag. Aktieöverlåtelse och fusion ger uttryck för ett starkt fokus på PPP. Vid inkråmsförvärv är detta inte lika tydligt men jag skulle säga att PPP fortfarande kommer till uttryck genom ett utbrett ansvar vid inkråmsförvärv. Att jag säger detta beror på att ett bredare synsätt på ansvaret vid inkråmsförvärv innebär att det inte går åt pengar från statsbudgeten för avhjälpande. För den enskilde verksamhetsutövaren kan det breda synsättet vara betungande, även om det gynnar samhället i stort.

Civilrättsliga avtal kan påverka den offentlighetsrättsliga ansvarsfördelningen enligt 10 kap 6 § MB. Detta kan som vi såg i fallet MÖD 2019:3 leda till att den som orsakat föreningen undslipper kostnaderna för avhjälpande. Tolkar man PPP enligt ordalydelsen undermineras principen i fall som detta. Om man ser till syftet att skattebetalarna inte ska belastas så upprätthålls detta syfte även om ansvarsfördelningen dikteras av civilrättsliga avtal. Detta innebär alltså inte ett markant avsteg från principen om förorenaren betalar.

Sammantaget står det klart för mig att principen om att förorenaren betalar är grundläggande för reglerna om efterbehandling i miljöbalkens 10 kap och att principen i stort kommer till uttryck genom reglernas utformning och tillämpning. Detta genomslag låter sig inte påverkas av företagsöverlåtelse eller civilrättsliga avtal parterna emellan.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop 1975/76:81 Om ändring i lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §.

Prop 1997/98:45 Miljöbalk

Prop 2006/07:95 Ett utvidgat miljöansvar

Utredningsbetänkanden

SOU 2001:1 En ny aktiebolagslag-sammanfattning

SOU 2006:39 Ett utvidgat miljöansvar

SOU 2011:86 Bättre miljö – minskade utsläpp

Myndighetstryck

Att välja efterbehandlingsåtgärd: en vägledning från övergripande till mätbara åtgärdsområden, Naturvårdsverket, Stockholm, 2009, <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5978-1.pdf>

Bedömningsgrunder för miljö kvalitet Metodik för inventering av förorenade områden : vägledning för insamling av underlagsdata, Naturvårdsverket, Stockholm, 1999, <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-4918-6.pdf>

Efterbehandlingsansvar: en vägledning om miljöbalkens regler och rättslig praxis, Naturvårdsverket, Stockholm, 2012, <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6501-0.pdf>

Lägesbeskrivning av arbetet med efterbehandling av förorenade områden, Naturvårdsverket, Stockholm, 2023, <https://www.naturvardsverket.se/4962f2/contentassets/b45cc43877be4387b2184c030e1933a5/lagesbeskrivning-av-arbetet-med-efterbehandling-av-foro-renade-omraden-2023-04-06.pdf>

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars, Avtalsrätt 2, 6., [uppdaterade] uppl., Juristförlaget, Lund, 2010.

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva, Avtalsrätt 1, 14:e upplagan 2016, Juristförlaget, Lund, 2016.

Bell, Stuart, McGillivray, Donald & Pedersen, Ole, Environmental law, 8. ed., Oxford University Press, Oxford, 2013.

Darpö, Jan, Eftertanke och förutseende: en rättsvetenskaplig studie om ansvar och skyldigheter kring förorenade områden, Univ.-tr., Diss. Uppsala : Univ., 2001, Uppsala, 2001.

Ebbesson, Jonas, Miljörätt, Fjärde upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2021.

Michanek, Gabriel & Zetterberg, Charlotta, Den svenska miljörätten, Femte upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2021.

Kleineman, Jan (2018) Rättsdogmatisk metod, i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Lundmark, Thorsten, Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd: särskilt om friskrivning i kommersiella avtal om köp av lös egendom = [Exemption clauses] : [validity and scope] : [especially about exemption clauses in commercial contracts for the sale of goods], Iustus, Diss. Umeå : Univ., Uppsala, 1996.

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, Allmän avtalsrätt, Elfte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2019.

Rubenson, Stefan, Miljöbalken, Femte upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2017.

Sevenius, Robert, Företagsförvärv: en introduktion, 2., [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011.

Tidskrifter

Bernitz, Ulf (1972), Utvecklingen mot en standardavtalsrätt I. Standardavtalen i rättstillämpningen, *SvJT*, s. 401–455.

Darpö, Jan (1998), Om ansvaret för gamla miljöskador, *SvJT*, s. 875–895.

Darpö, Jan (2000), Verksamhetsutövare, markägare och konkursbon i miljöbalken, *SvJT*, s. 481–506.

Forsbacka, Kristina (2005), ”Behövs det ett utvidgat ansvar för förorenade områden?”, *SvJT*, s. 502–513.

Elektroniska källor

Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (1 jan. 2022, version 21, JUNO) kommentar till 10 kap. 2 §.

Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (1 jan. 2022, version 21, JUNO) kommentar till 10 kap. 3 §.

Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (1 jan. 2022, version 21, Juno), kommentar till 10 kap 4 § MB.

Bengtsson m.fl., Miljöbalken, En kommentar (1 jan. 2022, version 21, Juno), kommentar till 10 kap 6 § MB.

European court of auditors, The Polluter Pays Principe: Inconsistent application across EU environmental policies and actions < <https://www.naturvardsverket.se/4962f2/contentassets/b45cc43877be4387b2184c030e1933a5/lagesbeskrivning-av-arbetet-med-efterbehandling-av-forenaden-omraden-2023-04-06.pdf> > (besökt 2023-05-14).

Kruse, Miljöbalk (1998:808) 10 kap. 1 §, Lexino 2022-07-08 (JUNO).

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA II 1915 nr 5 s. 140

NJA 1950 s 86

NJA 1954 s. 573

NJA 1963 s 683

NJA 1984 s. 280

NJA 1989 s 269

NJA 2005 s 142

NJA 2007 s. 35

NJA 2010 s. 416

NJA 2012 s. 125

NJA 2013 s. 271

NJA 2014 s. 960

NJA 2017 s. 113

NJA 2018 s. 37

Mark- och miljööverdomstolen

MÖD 2003:127

MÖD 2005:64

MÖD 2006:36

MÖD 2008:11

MÖD 2009:36

MÖD M 7733–08

MÖD 2010:10

MÖD 2010:11

MÖD 2010:19

MÖD 2010:24

MÖD 2010:31.

MÖD 2010:43

MÖD 2010:45.

MÖD 2011:24

MÖD 2012:59.

MÖD M 3001–12

MÖD 2013:28

MÖD 2013:34

MÖD 2014:2

MÖD 2018:18

MÖD 2019:3

MÖD 2021:28

MÖD 2022:2

MÖD 2022:10.

Koncessionsnämnden

Koncessionsnämndens beslut 1997-01-29 (B 31/91)

Regeringsrätten

RA 1997:12